

LJUBLJANSKI ZVON.

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

Štev. 2.

V Ljubljani, dne 1. februarja 1910.

Leto XXX.

Iz najmlajše slovenske lirike.

A. Debeljak:

Jutro.

Iz mehkih tenčic, iz belih meglic,
izmotal se mladi je dan
in jasni junak žarečih je lic
zavriskal čez rosno ravan.

Predramil tedaj se log je in gaj
in mane si sanje z oči
in mladega solnca zlati sijaj
še solze mu sili v oči.

In vsenaokrog odmeva vsak log
od tisoč topečih se grl
in v postelji mehki zadnji otrok
zaspane oči je odprl.

Nočna melodija.

Na hladnem nebu v polnočni tihoti
zaklilo večnih je cvetov nebroj,
polmrtvi žar ljubavi v tej samoti
razlil prek duše spet mi nov je soj.

Ponos moj strt je kakor cvetka rahla,
koleno zdaj bi vpognil pred Teboj:
pa Noč le boža lica mi usahla,
le v prah in val svoj pišem nepokoj.

O vem: ko v solncu zablesti spet rosa,
zabriše val sledove bežnih znakov,
odpiše prah mi s ceste vetra dih.

In spet mi vzklije strti cvet Ponosa
in mimo Tebe trdih bom korakov
šel dalje kakor včera tuj in tih.

Sreči.

Sanjal sem v jutru mladosti,
da prideš na krilih viharja,
da spremljala zlata te zarja
bo preko plamtečih poljan.

Lagale so pisane sanje:
ostala z ognjeno si zoro
tam daleč za skalnato goro
in mračen mi sinil je dan.

Zdaj v vrt moj jesen je dehnila
in rože so mlade umrle,
ko solnce še rade bi zrle,
in jaz sem bolesti pijan.

Popotnikova.

Skrivnostne sanje šelestijo lesi
mi skozi mesečno to mehko noč
in truda mroč po cesti moj korak
v daljavo gre sanjavo skozi mrak,
kot da preganjajo me črni besi.

O duša roma tam po rimski cesti
in glej — zašla je v srečni paradiž,
kjer, deva, spiš v objemu sladkih sanj:
nihče ne brani mislim iti vanj
in nad obraz želja ti venec splesti.

Prešinila je želja kri in mozeg,
da noga bi zablodila mi k tebi,
tja v stan tvoj ozki: legel bi ko tat
ob tvojo stran narahlo privikrat,
da še iz sanj te mehkih zbudil ne bi.

S r d.

Oblaki svinčeni preprezajo sinje nebo
in bliski ognjeni zažigajo gosto temo.
— Zdaj vem, kaj je jeza in vem, kaj razburkani srd,
ki čelo prepreza ti z mrežo zasenčenih črt.

Kot bliski krvavi se kreše tvoj čisti pogled
in v grešni ljubavi on šel je od Tebe proklet.
In zopet se smeje sinjina prostranih nebes
in bliska čisteje nedolžnost iz Tvojih oces.

Pastúškin:

Intermezzo v poljani.

Priukal, pripel je voznik preko polja,
na njegovem vozu vsa židana volja,
na biču njegovem sam pisan dovtip.
To v pest so smejali se kozelci stari,
mar njemu, da tak starodedno vozari?
mar bil je to njih blagoslovljeni hip?

Ječmen na uhó je pšenici povedal:
„Gospica pšenica, kdo danes bi sedal —
juhé, tam dreví črnojadri škrt —
kdo sedal bi danes na lojtre lesene?
Pa — židana volja v kupeju ovne,
kako za klobuk naj zatakne jo svat?“

Potrpi, ječmenček, le hipec potrpi,
tam v hramu oči si že manejo srpi,
so očka jim rekli, kako se zlatiš.
In tebi, pšenica, že klone glavica?
Ti čednosti zlatih bogata devica
boš s hlapcem prišla in s pasovi navzkriž.

V valovih tujine.

Polnočnim strahovom nazdravlja mrak,
skozi dušo gre jasen trak,
od mrtvih do še nerojenih dni
nad žalostno dušo o polnoči
se tih in samotni sprehaja
in strune odbegle radosti,
izplakane davno bridkosti
prebira od kraja do kraja.

Njen poljub izzvenel,
njen korak je odpel
kot vzdih odpovedi polnega mol-akorda.
Ah, kedaj bo, kedaj
pripel mi nazaj?
Nikoli več; ali pa . . . morda, morda.

In temá njenih kit
v zlato naših žit
je padla, zagasnila, umrla;
nič več do srcá
mi ne sije temá,
kot prej je sijala, bolesti mu trla.

Ti žitni val,
kaj si dejal,
ko sem trgal iz zlatega se ti objema?
„Prosto ti, kamor ti sije dan!
Pojdeš in prideš tujine pijan —
samó da sokóv ti vseh ne izžema!

Ti boš v dalji zvenel,
 jaz bom v daljo šumel
 in vem, da boš čul me, pobratim;
 če prideš bogat,
 pozdravljen, brat,
 če reven, te spet obogátim.“

Polnočnim strahovom nazdravlja mrak.
 Ti val si prorok; in moj korak
 obsenčil je tvoje pesmi glas,
 opasal ga je tvoj zlati pas,
 da sope nazaj v tvoje zlate okove.
 Udarja spomin ob strune, udarja,
 in preden bo videla rožna te zarja,
 se, val, ti moj jasni pozdrav odzove.

Odkrita beseda.

Odkodi temna gubica	Rad vidim centifolijo
na sreči židani?	oboževano te,
Ta tvoja slava, ljubica,	ki vsi jo verno molijo —
že nič kaj prida ni.	še rajši z mano te.

Aristides:

Vendar.

Saj vem, da je vse pri koncu,
 in ptič je solncu
 obrnil črno perot.
 Saj vem: iz samot,
 kjer cvetle so rože naju dveh,
 kjer srebrni val — naju smeh
 udušil je brez trepetanje
 v te lepe pomladnje sanje;
 saj vem: iz temot,
 ki vanje gre ena sama pot:
 najina pot,
 gre tih povratek s sklonjeno glavó,
 gre srce težko kot oblak,
 ki v plašča pretemnega temnem dnu

usodo nosi in žita mrak.
 Saj vem — pa vendar sta mehki roki
 le trepečoč se dotikali
 in srci, v ljubezni preširoki,
 v svoj plahi hram se umikali.
 Pa vendar si bolno zbledela,
 ko bil je čas,
 kot breza tam v kotu bela,
 ko v vodi zagleda svoj obraz.
 In vendar v koncu polja
 ozrla se v temno zatišje . . .
 A ni te bila volja
 in šla si više, više.

Iz predmestja.

Skozi prazne ceste se pomika starka,
 ogrnjena je v sivo pelerino,
 nad mestom kroži ptič kot črna barka,
 ne ve, kam nese veter na celino:
 ni ptič, ne starka, je le čas zaspan
 in lajnarjeva pesem v prazni dan.

J. Glaser:

Čez njive meglene.

Čez njive meglene gre kmetič,
 ustavi se sredi poljā,
 ustavi se z mislijo lepo
 in tiho se smehlja:

„O polje, z ajdo pretkano,
 kam skrilo si včerajšnji kras,
 da trd in rjav kot meni
 je danes tvoj obraz?”

Vem, dihnila megla je vate,
 oropala te cvetov,
 a dihnila s smrtjo je vate
 nebeški blagoslov.

Vem, dihnila megla je vate
 kot skrb, njena sestra, v me:
 razčrtala lice je moje,
 a moč vsejala v roké . . .

In zdaj bomo želi, jemali:
 pognal je stotere kali,
 pognal nam stotere sadove
 je znoj pomladnih dni . . .“

In enkrat vse to še in lepo
 premisli sredi srcā
 in dalje gre kmetič čez polje
 in tiho se smehlja . . .

Sveti Janez v Biljkah.

Spisal Ivan Cankar.

adar vidim daljno domovino skozi okno svojih sanj in se izlije korec žalosti v moje srce, ugledam vselej tudi biljško faro: tenki, visoki zvonik pod holmom, med vrtovi pobeljene, bahate hiše, pod vasjo pa vse do močvirja sočne senožeti in rodovitna polja.

Biljke so izmed pobožnih slovenskih fará najbolj pobožna in čednostna. To je resnica, ki je ne omaje nobena sila na svetu, kaj šele da bi drezal vanjo en sam nevernik.

Najbolj pobožna in čednostna je biljška fara, ali tudi je ni, ki bi trpela toliko težav in križev zaradi svoje pobožnosti; ker je pač stara resnica, da je skrb toliko večja, kolikor dragocenejši je v skrinji zaklad.

Biljčani so imeli župnika, ki je bil svetnik že na tem svetu. Bled je bil in suh, ker je živel večjidel od molitve, posta in pokore. Zatopljen je bil v pobožno premišljevanje, koder je hodil in kjer se je prikazal. Ni se rad pogovarjal o posvetnih rečeh, temveč vsaka njegova beseda je merila proti nebu ter kazala pot do pokore in kesanja. Pridigal je tako milo in genljivo, da bi se bil grešnik naglas razjokal; toda v Biljkah ni bilo grešnikov.

Vsaka druga fara bi bila Boga na kolenih hvalila, da ji je dodelil takega aposteljna. Biljčani pa so bili po pravici užaljeni. K maši niso hodili, pridig niso poslušali, celó spoved in obhajilo so grdo zanemarjali.

Rekli so:

„Kaj smo taki grešniki pred Bogom in pred duhovno oblastjo, da nam je sila svetnika, ki bi nas izpreobračal? Pošiljajo naj svetnike drugim faram, ki so jih bolj potrebne! Nikogar ne maramo, da bi nas učil pobožnosti; in navsezadnje je še vprašanje, če njegova svetost ni zgolj hinavščina ter ošabnost!“

Od blizu in od daleč je slišal svetnik take besede, pa jih je poslušal s srčno vdanostjo; niti zavzdihnil ni, temveč molil je še bolj goreče ter pridigal še milejše in genljivejše nego poprej. Tako ravnanje pa je Biljčane dobrega razljutilo.

„Roga se nam!“ so rekli. „Za svetnika se dela, zato da bi našo pobožnost začrnil! Njegova svetost je pregrešno zasmehovanje!“

Nikogar več ni bilo v cerkev, niti ne žensk in otrok; moške pa so sklenili:

„Pojdimo do škofa ter se pritožimo!“

Šli so do škofa, tam pa so rekli:

„Župnika ste nam poslali, ki ni ne človek in ne svetnik! Razkazuje nam svojo svetost tako očitno, da nam je bolj pohujšanje nego zgled. Tolika je njegova ošabnost, da vidi pazder v najbolj čistem očesu. Tolaži tam, kjer tolažbe ni treba; miluje, ko naj bi blagroval, vzdihuje, ko naj bi vriskal. V besedi, v očeh in v dejanju je pridiga njegova le ena: Name glejte in se zgledujte ter si trkajte na prsi, neverniki! — Če je svetnik, ga pošljite med grešnike, če pa je hinavec, ga kaznujte po pravici!“

Tako so govorili Biljčani.

Škof se ni maral zameriti najbolj pobožni in čednostni izmed vseh slovenskih fará, pa je dodelil svetniku faro, ki je bila tako razuzdana in zavržena, da bi je sam papež ne izpreobrnil.

Ko se je svetnik poslavljal, ni bilo ne mlajev, ne kolón, ne spremstva in ne ihtenja. Voznik iz sosednje fare je naložil na voz župnika in njegovo beračijo pa je ves zlovoljen gonil skozi samotno vas. Od nikoder ni bilo prijazne besede, še okna so bila zagrnjena. Toda svetnik je iztegnil roko ter blagoslavljal faro od hiše do hiše in nič hudega očitanja ni bilo v njegovem srcu . . .

Z genljivo ljubeznijo so pozdravljali Biljčani novega župnika, odrešenika. S holma so grmeli možnarji, pred cerkvijo je stalo dvoje visokih mlajev, preko ceste so se na vsakih trideset korakov bočile košate zelene kolone. Velik praznik je bil.

Farani so čakali kraj fare, pod prvim in najlepšim lokom. V zvoniku je potrkavalo, da se je razlegala vesela pesem daleč preko svetlega polja. Prikazal se je koleselj na prašni cesti, bližal se je ter se je približal. In ko se je koleselj ustavil pred pobožnimi farani, je skočil na cesto rdeči in trebušni gospod Matevž ter je z obema rokama veselo pozdravljal.

„Bog daj, bratje in sestre! Le brž v cerkev, da opravimo, kar je treba! Kar brez komedij in ceremonij! Le za menoj — pastir z ovcami, tako se spodobi! — Kaj, da bi šolmašter rad govoril? Ni potreba, saj vemo, kako da je!“

Komaj je bila v cerkvi polovica faranov, je stal gospod Matevž že pred oltarjem. Kakor je bil trebušen, se je prečudno sukal. Ver-

niki, organist in pevci — vsi so ostali daleč za njim. Župnik je že prepeval tedeum, ko so bili drugi komaj s povzdigovanjem pri kraju. Ceremonije je bilo konec, gospod Matevž je ročno blagoslavljal svoje nove farane, ko so vsi zasopljene prihiteli župniki iz sosednjih fará. Gospod Matevž jih je postrani pogledal in se jim je hudobno nasmešnil.

„Ali sem vas ukanil?“ je rekel čisto naglas, ko je s fantovskim korakom stopal proti zakristiji.

Z okornimi nogami je sopihal na leco stari sosednji župnik ter je vezal dolgo pridigo; na vse pretege je hvalil in slavil novega župnika, gospoda Matevža; ampak tista hvala ni zalegla veliko, farani so se spogledovali ter so kašljali brez potrebe.

„Prej svetnika, zdaj pa razbojnika!“ so rekli.

In skoraj da se niso nič motili. Že prvo nedeljo je pridigal gospod Matevž na tako prečudno sorto, da je bilo pobožnih faranov sram pohujšanja. Rekel je:

„Kaj bi se skrivali drug pred drugim, ko smo vsi od ženske rojeni? Saj natanko vem, da ste grešniki, vlačugarji, tatovi in razuzdanci, kakor vam je na svetu malo enakih — ampak kdo bi vas zmerjal? Če vas zmerjam, boste še hujši; če vas prosim, mi boste v obraz užaljeni, za hrbtom pa se mi boste smejali; in če vam naložim trdo pokoro, mi boste ponoči farovž zažgali. Kaj bi z vami? Bodite, kakor ste, hodite v cerkev in k spovedi, ne opeharite me za bero in ogibajte se biričev; drugače pa se pobotajte z Bogom po svoji vesti, jaz vas ne bom vlačil ne iz pekla in ne iz vic. Tudi po stranpotih pride človek v nebesa; in kakor vi niste svetniki, tako tudi jaz nisem angel. Amen!“

Taka je bila gospoda Matevža pridiga; ali še bolj pohujšljivo je bilo njegovo življenje in nehanje.

Hodil ni po vasi v črni dopetači kakor njegov prednik-svetnik, temveč v sivi suknji, ki mu je segala komaj do kolen. Tudi klobuk je nosil postrani, dolgo viržinko je pokonci držal med zobmi in pomežiknil je na to ali na ono stran, kjer pač je ugledal okroglo, izpodrecano žensko. Domá je imel zadosti vina in še kakšnega, pa je zahajal v krčmo, da je tam kvartal in prepeval s pijanci. Ni ga bilo v prostrani fari, ki bi ne bil sramotno zaspal ali lopnil pod klop, ko je župnik še veselo pil in pel ter se naposled z ravnim korakom napotil v svojo belo domačijo.

Na jesen je bilo pohujšanje še devetkrat nečednejše. Gospod Matevž je romal sam po vsej prostrani svoji fari ter je nabiral svojo

bero. Farani so ga videli, ko je sedel visoko na senenem vozu ter se prijazno razgledoval po svoji fari. Voz se je zibal, ker je bil za dvoje sežnjev visoko nametan, župnik pa je jahal na žrdi kakor na konju; gologlav je bil in golorok. Takega pohujšanja še nikoli ni bilo v biljški fari.

Kmalu pa so odprli farani oči in usta še bolj nastežaj. Nasečila se je v farovžu mlada ženščina, prijetnega obraza in brhkega života; župnik je rekel, da mu je sestra, ampak še otroci mu niso verjeli. Kdor je šel ponoči mimo farovža, je videl svetla okna ter slišal žvenketanje kozarcev in veselo popevanje.

Mnogokaj bi bili farani izpregledali gospodu Matevžu; zakaj človek je človek, dasi je maziljen; in tudi ni vsakemu dano, da bi bil rojen v pobožni biljški fari. Toda župnik ni bil le v posvetnih stvaréh vihrav in fantovski, temveč tudi v duhovnih poslih. Maševal je tako brzo, da je ženska, ki se je predolgo mudila ob kropilnem kamenu, zamudila vso mašo od začetka do konca; župnik, cerkovnik in ministrant so se podili vseprek oltarja s toliko naglico kakor kosci pred nevihto. Krst, spoved, poslednje olje, pogreb — vse je opravljal kakor za norčijo in za kratek čas. Le ob porokah se je nekoliko bolj potrudil, nato pa je svatoval do zgodnjega jutra.

Tako je kolovratil nekaj tednov, pa ni bilo v cerkev nikogar več. Može so sklenili in so rekli:

„Svetnik se je s svojo svetostjo rogal nam in naši pobožnosti, ta pa se nam roga še hujše s svojo razuzdanostjo! Oni nas je zasmehoval, ko je kazal nase: tak sem jaz, da bi le vi bili taki! — Ta nas zasmehuje, ko kaže nase: tak sem jaz, vi pa ste še hujši! — Pojdimo do škofa ter se pritožimo!“

Šli so do škofa in so razložili:

„Prej smo imeli svetnika, zdaj pa imamo nevernika samega! Oni nas je deval v nič s svojim potuhnjenim zgledom, ta pa nas bo s svojim divjaštvom začrnil pred Bogom ter osramotil! Kajti lahko bi človek sodil, kaj šele Bog: kakršne ovce, takšen pastir! Dajte nam pravičnega župnika!“

Škof je bil v hudih stiskah, kaj da bi s to pobožno faro. Pomislil je po vrsti na vse župnike svoje prostrane škofije, ali ni ga bilo med njimi pripravnega: ta je bil predebel, oni presuh; ta prevesel, oni prežalosten; ta prepobožen, oni prefantovski. In ko ni vedel škof ne kod, ne kam, se je v goreči molitvi obrnil do Boga samega, da naj mu pošlje župnika za biljško faro.

Bog je dolgo premišljeval, nazadnje je rekel v svoji modrosti:

„Z apostelnjom, ki je črne pagane izpreobračal, bo pač zadovoljna ta biljška fara!“

Pa je naročil svojemu aposteljni Janezu, da naj se napoti za župnika v Biljke.

Biljčani so bili hudo zadovoljni in počeščeni. Gospod Matevž se je kar nanagloma poslovil. Hlapec mu je natovoril na parizarski voz ropotijo, kolikor je je bilo, ženščina je zgrabila za vajeti, župnik pa za bič. Ko je švrknil, so se usuli farani za njim, da bi mu s kamenjem in krohotom izkazali svoje poslednje češčenje. Ali takrat je gospod Matevž ustavil, okrenil se je do faranov in je rekel na ves glas:

„Jaz vam nisem bil zadosti, hudiča samega vam bo treba! Hud je razbojnik, ampak če pravi, da je svetnik, je še najhujši! Kadar vas bo zlodej jemal, se boste spomnili mene, ki se vam bom smejal iz svetih nebes! Adijo, nesnaga!“

Biljčani so metali kamenje za njim, on pa jim je od daleč kazal figo, dokler ni tenki zvonik zatonil v daljavi . . .

Sveti Janez je storil, kakor mu je od Boga samega bilo ukazano. Napotil se je v biljško faro z veselim srcem in z mnogotero pridigo v mislih. Razveselil se je močno, ko je zaslišal prijazno potrkanje ter zagledal pisane mlaje pred cerkvijo.

„Od daleč vidi oko, da je ta fara izmed vseh pobožnih slovenskih fará najbolj pobožna in čednostna!“

Tako je rekel sveti Janez, ko se je ustavil njegov koleselj pred prvim zelenim lokom, razpetim preko ceste. Prelepo so ga pozdravili farani in genljivo besedo je govoril šolmašter.

„Veliko smo jih že imeli župnikov, ali nobeden ni bil vreden te izvoljene fare! Hinavce, napuhljivce, nečistnike in razuzdance so nam pošiljali, fari v sramoto in bridkost! Zdaj pa se nam dozdeva, da so ovce našle svojega pastirja!“

Sveti Janez ni rekel nič in je stopil v cerkev.

„Ošaben je!“ so rekli farani.

V cerkvi ni pogledal župnik nikamor drugam nego na tabernakelj in v mašne bukve; še ob povzdigovanju se ni ozrl naskrivaj iznad monštrance.

„Zakrknjen je!“ so rekli farani.

Sosednji župnik je stopil na leco ter je vezal dolgo pridigo o hvali in slavi novega pastirja, gospoda Janeza. Ali tista pridiga ni zalegla. Poparjeni in užaljeni so stopili farani iz cerkve in so rekli: „Tako se dela, kakor da je prišel med same zamorce! Drugi so nam godli, ampak ta nam bo šele zagodel!“

In kakor so rekli, tako se je zgodilo.

Sveti Janez, ki je nekoč izpreobračal črne pagane, je že prvo nedeljo napravil tako pridigo, da so Biljčani strmeli na vsa usta.

„Izpreobrnite se, hinavci“, je rekel, „ter izpreglejte, dokler je čas! Usmiljen in potrpežljiv je Bog, nazadnje pa le pride ura njegove pravične jeze. Kaj mislite, da vam v srce ne vidim? Komaj da ste me pozdravili pod mlajem, sem vas do golega spoznal in moja duša je bila žalostna. Vi, grešniki vseh grešnikov, zmerjate svoje župnike s hinavci, napuhljivci, nečistniki in razuzdanci! Če svetnika imenuješ razbojnika, kako pa boš razbojnika samega krstil?

V Sodomo in Gomoro ste izpremenili to lepo faro in na kolnih hvalite neskončno božjo potrpežljivost, da še niste utonili v gorečem žveplu; zakaj niti enega pravičnega Lota ni med vami! Na kolena, grešniki, trkajte si na prsi ter pokorite se, da pojde mimo jeza božja!“

Take pridige še niso nikoli slišali pobožni Biljčani. Ženskam so se usule solze po licih, moški pa so natihem preklinjali.

Tudi spovedoval je sveti Janez na tak način, da so se nazadnje še glušci in mutci ogibali spovednice. Zadiral se je naglas, da je donelo po vsej cerkvi: „Lažeš! Pri spovednici lažeš, kako šele zunaj!“ In nalagal je take pokore, da so celo korenjaki trepetali od strahu in groze.

Z najhujšo sramoto pa je udaril župnik svoje farane ob velikonočnem obhajilu. Šel je počasi od drugega do drugega ter je vsem po vrsti odrekel sveto hostijo. „Da bi se le enkrat v letu, le eno samo noč ognili grehu! Od spovedi pride nekristjan, komaj napol očiščen, pa neutegoma v nečistost!“ Že je pomolil hostijo nadležni starki, pa jo je takoj umaknil. „Le zaradi beteznosti nisi grešila, ampak grešila si v mislih!“

Take sramote niso marali prenašati pobožni Biljčani.

„V lice nam pljuje!“ so rekli. „Svetnik je bil potuhnjen; rogal se nam je, pa vsaj molčal; gospod Matevž je bil grešnik, pa nam vsaj grehov ni očitil; ta pa očitno in brez strahu pljuje na našo slavno pobožnost!“

Možje so sklenili:

„Pojdimo do škofa ter se pritožimo!“

In kakor so rekli, tako so storili. Prišli so do škofa bolj užaljeni in srditi nego kdaj poprej.

„Kaj počenjate in kako ravirate z najbolj pobožno faro na svetu? Prej ste nas topli s podplati, zdaj pa nas kar s škorpionji! Hinavca

ste nam že dali, nečistnika že tudi, nazadnje pa očitnega nevernika, ki nam odreka to slavno pobožnost! Pošljite nam pastirja, kakor ga jo vredna ta biljška fara!“

Škof je povetil glavo in se je razjokal.

„Ljubi moji pobožni Bilčani, saj sem vam bil dal samega svetega Janeza!“

Bilčani pa so rekli:

„Sveti Janez, ali sveti Peter, nobeden človek na svetu in nobeden svetnik v nebesih nima pravice, da bi se obregal ob našo pobožnost, ali da bi se le naskrivaj zmrda val nad njo! Pošljite nam župnika po naši volji!“

Tako so ukazali in so šli.

Škof je bil v hudih skrbih in stiskah, pa je potožil Bogu svojo žalost.

Tedaj pa se je Bog neskončno razsrdil.

„Če je taka, pa pojdi, satan, ter glej, kaj da opraviš!“

Bilčani so bili na vso moč veseli, da jim je bila prošnja uslišana. Vesel pa je bil tudi sveti Janez, da ga je Bog odrešil hude pokore. Ker je nekoč izpreobračal črne pogane, je bil zelo izkušen v apostolskih rečeh; zato se je namenil, da se napoti kar brez slovesa iz te pobožne fare. V nedeljo ponoči, ko so Biljke spale, je dal naskrivaj napreči. Ko se je peljal po ravni cesti, ga ni videl ne slišal nihče nego zvezde in Bog.

Bilčanom je bilo hudo žal, da se niso poslovili od gospoda Janeza.

„Čemu ni počakal, da mu godci zagodejo? Take pesmi še nikoli ni slišal!“

Z veliko častjo in slavo so pozdravili novega župnika. Nikoli niso bili mlaji tako visoki, nikoli ne tako bahato ovenčani; in potrkavalo je že od zgodnjega jutra, da se je razlegalo daleč naokoli do sosednjih fará.

Dolgo so čakali farani pod mlajem, dolgo so čakali župniki in kaplani v zakristiji. Nazadnje se je prikazal gosposki voz, in še predno je voznik ustavil, je skočil na cesto črn gospod ter je z razprostrtima rokama hitel k svojim faranom. Segal jim je v roko po vrsti in tako močno je bil ginjen, da so bile solzne njegove oči in da mu je beseda zastajala ua jeziku.

„Preljubi moji, ovčice moje!“

Bilčanom je bilo tako sladko in milo pri srcu, da so moški poihtevali, ženske pa kar naglas jokale. Nato se je vsa dolga pro-

cesija napotila proti cerkvi. Maša ni bila ne predolga, ne prekratka, temveč natanko, kakor se spodobi; človek je lahko v miru molil, ne da bi se molitve prenaedel. Sosednji župnik je vezal dolgo pridigo o mnogoterih prednostih in zaslugah novega župnika, ali tiste pridige Biljčani niso poslušali, zato ker so je bili vajeni. Toliko vernejše pa so poslušali, ko je stopil na leco sam novi pestir. Njegova pridiga je bila tako prečudno genljiva, da so celo gluhi jokali.

„Bodi zahvaljen Gospod, ki me je poklical v to lepo in pobožno taro! V daljnih krajih sem bil, pa sem slišal njeno čast in moje srce je molilo: dodeli mi, o Gospod, da ugledam to slavno faro, predno umrjem! Komaj sem vas od daleč zagledal, farani, mi je bilo razodeto, da je brat prišel med brate. Tako me je izpreletelo, kakor da ste mi bili že zdavnaj znani po obrazu in po srcu. Pogledjmo si v oči, podajmo si roke, čvrsto se držimo, nikoli se ne izpustimo!“

Govoril je tako nad vse milobno in sladko, da bi ga bila fara poslušala do noči.

„Ta pa ta!“ so rekli biljški farani, ko so se napotili v krčmo. „Terno smo zadeli, če ne še več!“

Ali ne le tisto nedeljo, temveč vsako nedeljo in vsak praznik je pridigal župnik tako lepo, da je bila cerkev pretesna in da so ga prihajali poslušat iz daljnih krajev. Človeku se je zdelo, da ga vsaka beseda po licu boža in da mu lije medico v usta.

Še slajši in milejši nego na prižnici pa je bil župnik v spovednici. Device in zakonske žene so se spovedovale po dvakrat in trikrat na teden; pokore, ki jih je dajal župnik, so bile tako prijetne, da jih je kristjan z veseljem opravljal. Zgodilo se je celo, da so klicali župnika na poslednje olje, samo zategadelj, da je prišel v hišo.

Tako je biljška fara dobila svojega pravega župnika.

„Da bi le imena tako čudnega ne imel!“ so rekli nekateri.

„Kaj ime! Čednost in pobožnost je poglavitna stvar“ so rekli drugi.

Zakaj župniku je bilo ime Adaptacij . . .

Ali kljub svojemu imenu se je udomačil v biljški fari in živi tam še dandanašnji. Farani so zadovoljni z njim, on pa z njimi . . .

Bog sam vedi, odkod in čemu ta spomin: kadar vidim daljno domovino skozi okno svojih sanj, ugledam vselej tudi biljško faro . . .

Pisava krajinskih lastnih imen.

Dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

eta 1899. je izšel Levčev „Slovenski pravopis“. Temu dejstvu pripisujem vpliv, da je „Planinski Vestnik“ že l. 1898., kakor smo slišali, opustil dotedanjo pisavo („Črna Prst“ itd.) ter pričel pisati Črna prst (str. 105) itd., pa: Stare Fužine (106), Železna Kaplja (50); in te pisave se je odslej list držal, kolikor je pač mogel in vedel. — Tudi v drugih spisih in knjigah (geografskih) so se pisatelji skušali ravnati po Levčevih pravilih.

Ali je bilo torej konec zmot? V teoriji: da! Levec je v „Pravopisu“ v § 214. in §§ 576.—589. naše vprašanje obrazložil tako temeljito, da bi se v teoriji pač vsak slučaj dal uvrstiti pod eno izmed teh točk. Pravilo (Škofja Loka: Dolenja vas) je pogojeno jako fino; tudi ni dvoma, da ono edino zadene bistvo dotičnih lastnih imen. Ko bi se torej pri vprašanjih, kakor so pravopisna, mogli ravnati povsod po stvarnih in vsebinskih razlogih, bi bilo to pravilo vzorno. A žal, da se ne moremo ravnati, in sicer, ker ni „oportunsko“ (Cigaletov razlog!) in ker je načelo v praksi neizvedljivo; oboje iz sledečih razlogov:

a) Nemogoče je, za vsak slučaj vedeti, ali se tisti občni samostalni (,,mesto, vas, vrh, potok, hrib, kot, peč, dol, dvor, graben, kamen, rupa, boršt“ itd., ali celo: „trava, trn, cesta, rep, svet, bajta, lojtra“ itd., ki se tudi nahajajo v krajevnih imenih) rabi tudi **sam** kot lastno ime ali ne, da bi torej vedel, naj li pišem „Konji Rep“ ali „Konji rep“ (na Štajerskem), „Škoflja Riža“ ali „Škoflja riža“, „Pijana Gora“, ali „Pijana gora“ itd.¹⁾ — Saj se je celo Levcu primerilo, da je l. 1890. pisal „Novo Mesto“ kot najznačnejši zgled za naše pravilo, a l. 1899. piše v „Pravopisu“ § 577. „Novo mesto“! Ako torej nje mu pri tako znanem imenu pisava

¹⁾ Po „Pravopisu“ se n. pr. piše „Menina planina“; in vendar imenujejo domačini na štajerskem severnem pobočju to pogorje le „Planina“, nikdar s pristavkom Menina; potemtakem bi bilo pravilno: „Menina Planina“. — Pravopis zahteva „Gornji grad“; „grad“ sam okoličanom res ne služi za lastno ime, pravijo pa mu nakratko — „Trg“. Kako pravilo bi veljalo tu?

ni bila jasna, kako se naj pričakuje sploh od kakega zemljana, da bi pri stotinah, tisočih slovenskih krajepisnih imen po tem pravilu mogel vedno pravo pogoditi! Prekratko bi bilo njegovo življenje, da bi vse proučil in se vseh krajev naučil, zlasti ker enega krajinskega objekta ne imenujejo vsi prebivalci enako.

Na razne dvoumnosti, ki nastanejo pri taki pisavi, je že Cigale opozarjal; dasi ne prisojamo temu ugovoru odločilnosti, se vendar tudi ne sme premalo uvaževati; skupine „Mrzla gora“, „Črna dolina“ itd., ali celo „Dolgi hrbet“, „Konjski rep“ morajo osobito v začetku stavka postati resno in smešno dvoumne. — Popolnoma na jasnem pa smo si za vsak slučaj, če pišemo dosledno oba dela z veliko: „Mrzla Gora“, „Dolgi Hrbet“, „Mala Vrata“, „Velika Kavka“ itd.

b) Odločitev po Levčevem pravilu je tem težja, ker po njem ista občna imena morejo v enem slučaju veljati — bodisi sama zase, bodisi v zvezi s pridevnikom — za lastna imena, v drugem slučaju pa ne. „Ljubljanski Grad“ je tudi po „Pravopisu“ prav, kakor seveda tudi vas „Grad“ (= Bled), dosledno bi pričakoval, da smem pisati tudi Mali Grad, Gornji Grad, Hudi Grad, a po onem pravilu (menda?) ne smem, ako res govore okoličani vedno le „Mali grad“ in nikdar le „Grad“ — kdo ve? Podobno je z drugimi imeni: ker imam pod Triglavom dolino Kot, bi pričakovali, da se mora pisati tudi Robanov Kot (dolina pod Ojstrico), a po „Pravopisu“ bi bilo prav le „Robanov kot“. V podobno zadrego nas pripeljejo imena: Jezero: jezero, Vrh: vrh, Gorica: gorica, Planina: planina, Breg: breg, Križ: križ, Otok: otok, Polje: polje, Selo: selo, Cerkev: cerkev, Gozd: gozd, Toplice: toplice, Glava: glava i. dr. —

Naši pisci so se izmotavali iz zadrege, kakor so mogli. Ako se ne motim, so se slutoma držali najbolj načela, da pišejo z veliko ista občna imena, ki se rabijo kot lastna nekako razdvojno: s temi-le pristavki: Gor(e)nji (Zgornji) — Dolenji, Veliki — Mali, Stari — Novi i. dr.; n. pr. Gorenje Ravni: Dolenje Ravni, Veliki Triglav: Mali Triglav, Stare Fužine i. dr. Jasno pa je že po površnem preudarku, da nas tira to načelo v še večjo nedoslednost; prvič ne odgovarja vsakemu „Gorenji, Veliki, Stari“ tudi primerni „Dolenji, Mali“ itd. Pri „Starih Fužinah“ bi bili že v zadregi, a nasprotno poznamo „Novo Štífto“, Stare pa ne; Orožen omenja v „Vojvodini Kranjski“, na str. 203. „Velike Uplje“; „Malih Upelj“ pa gotovo nikjer ni, saj se mi iz zanesljivega vira zatrjuje, da niti „Velikih Upelj“ nihče — ne pozna. Povsod nadalje vidim zapisano Železna Kaplja, in vendar ljudstvo,

če se ne motim, nikoli ne govori o „Kaplji“ sami, in poleg „Železne“ ni kake „Svinčene“ ali podobne Kaplje. In drugič: kakor pri navedenih pridevnikih, tako bi se tudi pri vseh ostalih dala najti kaka razdvojnost (k Črnemu Potoku: Beli Potok, k Pustemu Polju: Ravno Polje, Lisičja Jama: Volčja Jama itd., in bi torej bilo pričakovati, da se tudi taka lastna imena pišejo le z veliko; a ta nahajamo pisana večinoma z malo. Zlasti bi pričakovali tudi po „Pravopisu“, da bi se ista imena, ki pa so krajinsko med seboj oddaljena, pisala z veliko: ako stoji v „Pravopisu“ (§ 576, a) Slovenj Gradec (ki ga sicer nazivljejo posod le v celoti, ne le kot „Gradec“!), potem bi smeli tudi pričakovati pisavo „Ajdoovski Gradec“ in naposled isto pisavo vseh „Gradov“. ¹⁾

Zopet so vse težave odstranjene, ako pišemo **obe** besedi dosledno in vedno z veliko.

c) Pri vsakem lastnem imenu imamo neizbrisljivo zavest, da je njega nosilec, njegov glavni del samostalnik; ako že torej lastna imena načelno pišemo z veliko, je vse bolj naravno, če pridosimo veliko začetnico vsaj samostalniku, prej nego pridevniku. „Zidani“ most je za nas v prvi vrsti in vselej most (torej Most!), potem šele „zidan“; „Pasja“ dolina je vedno in vsekakor dolina (torej: „Dolina“!), „Šenturška“ gora je za nas stalno „Gora“, „Krvavi“ kamen je in ostane „Kamen“ itd.! Proti tej zavesti delamo, ako pišemo take samostalnike z malo. Posebno neumestna je mala začetnica tam, kjer so dotični samostalniki že izgubili svoj prvotni pomen in opravljajo le lastnoimensko službo; n. pr. gora v „Kranjska“ gora, „Višnja“ gora; tu se nič ne misli na pravo goro, ampak na dotično selo, ki mu je pojem „gore“ lasten. Že to nas napotuje, da pišimo „Gora“, ne glede na možno dvoumje, da je Kranjska „gora“ kaka „gora na Kranjskem“ — Podobno v drugih slučajih.

Da se takih občno-lastnih imen velika pisava ni hotela prav prijeto, temu je najbrž vzrok tudi ta, da se je pisčevim očem upirala besedna podoba velikopismenskih navadnih samostalnikov: Potok, Trn, Cesta, Hrib, Čelo itd. Pri kaki bolj odročni besedi se ni nihče upiral: Bistrica, Kaplja, Fužine, Rovt, Pulfernica, Štifta, Loka, Tuhinj, Prosek, Kopa i. dr. Zelo značilno je, da se baš tujke in popa-

¹⁾ Hoteč se ravnati po pravilih „Pravopisa“, so pisci uvedli pisavo *Velo polje*; ne vedoč, da se nahaja ondi tudi „Malo“ polje; s tem je polje tu že očitno dobilo znak lastnega imena in je torej treba pisati: *Velo* (t. j. Veliko, ne Belo!) *Polje* *Malo Polje*.

čenke brez obotavljanja pišejo z veliko, domačinke ne; domalega brez izjeme nahajamo „Julijske (germanizem je Juliške!) Alpe“, (n. pr. „Plan. Vestnik“ 1899, 13; 1903, 40; 1909, 35) pa „Julijske (oz. Kamniške, Savinjske itd.) planine“! Ko so vendar tukaj „Alpe = Planine“. (Gl. „Plan. Vest.“ 1899, 13; 1909, 74.) Le enkrat sem zapazil pisavo, ki je bila doslednejša: „Julijske alpe“ („Plan. Vest.“ 1901, 146). Tudi tujko Dolomiti pišejo redno z veliko („Plan. Vest.“ 1901, 173; 1904, 70).

Torej tudi iz tega razloga se priporoča, da pišimo obe besedi dosledno z veliko začetnico.

Pravilo v „Pravopisu“ nas ni in ne bo privedlo do edinstva in jasnosti. V merodajnih slovenskih spisih ne najdemo pisave, iz katere bi se mogli priučiti določenega postopanja. Orožen v „Vojv. Kr.“ piše: Petrovo brdo, Nemški Rovt (oboje na str. 32); na str. 42 „Beli Mel“, a na str. 16 „Suhí plaz“; na str. 62 „Ljubljanski Grad“ in „Ljubljansko barje“; na str. 26 „Dovški križ“, na str. 16 Križ. Pri vseh teh parih besed bi bilo treba postopati enotno, ker je položaj vsakokrat enak; n. pr. kakor Ljubljčaní hodijo na „Grad“ se izprehaját, tako hodijo lovci na „Barje“ (brez pristavka „Ljubljansko“) in „Dovški Križ“ je gora prav tako, kakor je Križ (brez pristavka) znani široki vršac nad Kriško Steno; torej bi se moral tudi po Levčevem pravilu pisati z veliko. Próti temu pravilu pa je pisal Orožen „Ferdamanova (?) Polica“ (str. 16). — Druga strokovna knjiga, ki prihaja tu v poštev, je: F. Seidl, „Kamniške ali Savinjske Alpe“ (1907—1908). Prof. Seidlu se pozna, kako ga je mučila dvoumnost dotičnih pravil v praksi; prirojeni čút ga je napotil, da je pričel pisati vse dele imen z veliko: Strelčeva Peč (138) itd., dosledno pa si tega načela seveda ni upal izvesti.

Isto pisanost opazujemo v „Plan. Vestniku“, ki mora, kar se tiče krajevnih imen, krčiti pot razvoju slovenskega jezika. Ko sem konec leta 1908. jaz prevzel njega uredništvo, tudi nisem vedel, s kakim načelom naj izhajam.

Da nas privede pravilo „Pravopisa“ do vedno novega omahovanja, se mi je pokazalo, kamor sem pogledal, n. pr. tudi iz dvojih ofícielnih publikacij za l. 1909., ki sta se očividno ravnali načelno po Levčevih in Škrabčevih pravilih. V mislih imam „Catalogus cleri... dioecesis Labacensis“ za l. 1909. (shematizem duhovnikov Ljubljanske škofíje) in „Ročni zapisnik“... za šolsko leto 1908—1909 (shematizem slovenskega učiteljstva). Obe knjigi navajata seveda vsaj važnejša krajevna imena, a dosledna pisava se jima ni posrečila.

In najnovejša izdaja Janežičevega slovarja (1908) se takisto včasih ravna po „Pravopisu“, včasih ne; tako piše n. pr. naravnost proti § 576, a) „Pravopiša“ tako-le: Mala nedelja, Nova štifta, Polhov gradec.

Iz vseh premotrivanj se je naposled izluščilo dvojje jasnih uspehov, eden dovršen, eden šele začrtan: a) za dognano se sme smatrati, da se prva beseda v lastnem imenu vsekakor piše z veliko; b) glede ostalih pelje le dvojje načel za vsak slučaj do nedvomnega cilja: α) če se namreč pišejo vsi deli skupaj kot ena beseda (Višnjagora, Novomesto, Gornjigrad itd.), ali pa β) če se piše vsak del, ne samo prvi, z veliko začetnico.

Načelo α) je tuintam precej v veljavi, zlasti na Goriškem in v Istri (Petrovobrdo, Opatjeselo, Doberdob, Nemškirot, Št. Viškagora, Krvavipotok). Ta pisava bi bila prav prikladna, ker so ž njo na najenostavnejši način odstranjene vse težkoče in ker nas k njej napotujejo imena prebivalcev (Novomeščani, Kranjskogorci) in tvorba pridevnikov (Višnjegorski, Gornjegrajski). Odvrača nas pa dvojje pomislekov: prvič nastanejo prenerodne oblike, ako se take sestavljenke sklanjajo (n. pr. nad „Frdanimipolicami“), in drugič bi morali skupaj pisati tudi lastna imena, sestavljena iz treh in več besed, a to bi dalo neumljive, monstrozne besede (Svetikrižpibelihvodah, Devicamarijavpolju, Svetijuriobjužniželeznici, Svetipeterpodsvetimigorami i. dr.). Zato se mi zdi ta pisava nevzdržljiva.

Preostaja torej le še eden način: da se i posamezni deli pišejo tudi z veliko, kakor se piše z veliko prva beseda (Novo Mesto, Črna Prst, Zidani Most). Zdi se mi potrebno, da se vrnemo k načelu, ki ga je zastopal Levstik. Z absolutno doslednostjo so po tem načelu pisana vsa imena v naših uradnih „občinskih slovarjih“ („Gemeindelexikon von Steiermark“, 1904; „Gemeindelexikon von Krain“, 1905). In naj se proti uradnemu uniformovanju in nerednemu jezikovnemu nasilju v mnogih slučajih po pravici sliši mnogo pritožb: včasih tudi — sit venia verbo — slepa kura najde dobro jezikovno zrno.

Tudi „Slovenska Matica“ se je pri zemljevidu slovenskega ozemlja in v dr. Potočnikovi knjigi „Koroško“ odločila za pisavo „Novo Mesto“, „Črna Prst“, „Gornji Grad“ itd. Na isti način bo odslej pisalo tudi „Slovensko Planinsko Društvo“ krajepisna imena v svojih publikacijah in zemljevidih.

Temu načelu naj bi se pridružila vsa pišoča javnost, da pridemo do edinstva v tej zadevi, ki je tem

važnejša, ker nam je složno nastopati proti tuji tendenci, da bi se naša slovenska imena po možnosti potiskala v kot.

* * *

Preudarivši vse slučaje in zasledujoč zgodovino našega vprašanja, sem se odločil za tale **pravila**:

I. Glede lastnega imena samega.

1) Z veliko začetnico se piši vsako krajinsko lastno ime, in sicer

a) edina, oziroma prva njegova beseda brezizjemno vedno;

b) takisto naj se pišejo z veliko vse ostale v enojno lastno ime združene besede, izvzemši edino predloge.

Opomba. Za lastno krajinsko ime pa velja vsako kakemu kraju in prostoru kateregakoli obsega kot **trajno** pripadajoče ali dodeljeno ime v svoji celoti: dežele, gore, doline, morja, jezera, reke, potoki, studenci; jarki, rupe, jame; ceste in poti (s stalnim imenom); imena za stalno dana po kakovosti površja: gozdi, travniki, močvirja, planine, skale, meli, plazovi, skoki, grebeni, škrbine, trnje; naselbine z vsemi svojimi deli: mesta, vasi, sela, kapele, koče (n. pr. planinske), palače, vodnjaki; ulice, trgi, predmestja, okraj, nabrežja, promenade i. dr.

Zgledi: Z veliko torej pišimo: a) razen navadnih (Koroško, Krn, Skuta, Bogatin, Jama, Zagorje, Luknja, Škarje, Gospodična¹⁾ itd.) tudi take skupine: V Vinogradih (Gemeindelexikon von Steiermark 47), Za Klošтром (n. m. 29), Med Gorami (n. m. 21) Pod Pečjo, Pod Lesom itd. — b) Imena sledečih vrst: Novo Mesto, Beli Potok (vas in potok), Črna Prst, Višnja Gora, Srednja Vas, Bela Cerkev, Mrzla Draga, Veliki Kot, Savinjske Planine, Jadransko Morje, Tihi Ocean, Črni Studenec (v Pišnici), Blejsko Jezero, Kriški Podi, Suhi Plaz, Logarjeva Dolina, Sorško Polje, Ljubljansko Barje, Postojnska Jama, Kriška Stena, Kamniško Sedlo, Kačja Rida, Žagana Peč, Hudičev Boršt, Dolga Njiva, Rudolfova Skala, Aljažev Dom, Narodni Dom, Kadilnikova Koča, Kugyjeva Pot, Dunajska Cesta (v Ljubljani), Kolodvorska Ulica, Vodnikov Trg, Karlovsko Predmestje, Mestni Log, Prisojna Pot (na Ljubljanski Grad), Jubilejski Most. Nadalje: Sv. Trije Kralji, Špik nad Policami, Sv. Peter pod Svetimi Gorami, Sv. Juri ob Taboru, Voda za Oltarjem (v Gorjancih), Vrh za Steno, Jezero pod Splevto itd.

¹⁾ Studenec v Gorjancih.

c) Z malo začetnico pa se seveda piši vsaka beseda, kadar služi le kot občno ime, n. pr. „Rudolfova skala“ bi bila kaka skala, ki je slučajno last kateregakoli Rudolfa, ne da bi se imenovala po njem, dočim je Rudolfova Skala kot krajepisno ime znana vsem izletnikom h Klanškima Jezeroma, „Dunajska cesta“ je vsaka cesta na Dunaju, a „Dunajska Cesta“ je ulica v Ljubljani, v Celju itd. „Aljažev dom“ je domovinski kraj kakega Aljaža, „Aljažev Dom“ pa je planinski hotel v Vratih, imenovan po slavnem župniku Jakobu Aljažu. Turski Žleb je lastno ime; „Turski žleb“ je katerikoli žleb v Turah. „Babji Zob“ je znana gora, „Babji zob“ bi bil resničen zob kake osebe z imenom Baba.

Z malo začetnico se pri kratici „sv.“ tudi imena svetnikov ločijo od krajevnih svetniških imen: ¹⁾ „sv. Juri“ je svetnik, Sv. Juri (ob Južni Železnici) je kraj. Ako ima krajevno ime zverženo obliko (Šmarije, Šenčur), potem je zamenjava itak izključena; takisto tudi, če se rabi pri krajevnom imenu oblika „Šent“ (Št. Jakob ali Šent Jakob), ki se svetnikom („sv.“) ne prideva.

2.) Z veliko začetnico pišimo tudi prebivalce dežel, pokrajin in naselbin: Kranjec, Gorenjec, Bohinjec, Kraševce, Ribničan, Novo-meščan, Pustopoljec itd.

III. Glede pridevnikov od krajinskih lastnih imen:

Ako se hočemo tudi pri pridevniki izogniti vsem neskladnostim, kaže najbolje, da se poprimemo Cigaletovega in Levstikovega načela: pišimo tudi vse pridevnike od lastnih imen brezizjemno z veliko začetnico!

Edino ozir na obično nemško pisavo, ki se pri pridevniki izogiblje velike začetnice, je bil kriv, da so se slovenski pisci tako upirali podreditvi pridevnikov pod isto načelo, kakor so ga skušali uveljaviti pri samostalniki; dasi je bil pri pridevniki, ki so vedno le enobesedni, sila preprost! — Po nemščini je tudi posneta enostranost, da se dovoljuje velika začetnica pridevnikom od nekaterih t. j. osebnih imen: ²⁾ na to enostranost je opozoril n. n. m. že Cigale. — Vsak lastnoimenski pridevnik bodi torej kot tak označen.

Naš vzor bodi latinščina, ki v njej pišemo z veliko vsa lastna imena in njih pridevnike: Tako si ostanemo dosledni. Pišimo torej vedno in v vsaki rabi: Slovenski, Nemški, Avstrijski, Črnogorski, Ljubljanski, Savinjski, Logarski, Tržaški, Blejski, Kurjevaški, Uršu-

¹⁾ V tej točki se pridružujemo natančnim Levčevim pravilom v „Pravopisu“ §§ 582—588, izvzemši, kar nasprotuje našemu splošnemu zakonu.

²⁾ Glej Levec, Pravopis §§ 596, 597; Škrabec, Cvetje XII, 3.

linski itd., kakor pišemo: Milanov, Janezov, Prešernov, Koseski, Turnograjska itd.

Na najenostavnejši način zdaj razlikujemo lastna imena od takih občnih, ki se jim prideva lastnoimenski pridevnik, dočim doslej nismo bili nikoli na jasnem. Nekatere zglede smo navajali že zgoraj (pod I, 1, c); pisali bomo „Ljubljanski Grad“, pa Ljubljanska srajca, Koroška Bela: Koroško *narečje*; Savinjsko Sedlo: Savinjski sir (Savinjsko sedlo bi bilo kako sedlo, ki ga rabijo Savinjci); Kranjska gora je katerakoli gora na Kranjskem, „Kranjska Gora“ je = Kronau, Kranjskogorski je pridevnik h „Kranjski Gori“, že v pisavi označujoč svoj izvor od lastnega imena.

S temi pravili pridemo do enotne, umljive in umne pisave.

Aristides:

Ljubiš, dekle, povej . . .

Ljubiš, dekle, povej,
 noč — da ne bo tako dolga!
 Mesec ne more z vej,
 belo haljo zaplel je vanje:
 tak sem zapletel sanje
 v tvojih pogledov trnje,
 v tvojih poljubov medeni cvet.
 Reši me — nekaj se trga,
 čutim kakor trepet
 užete tenčice pred vetrom,
 ujetih sanj.
 Predno bo dan,
 reši me vej:
 ljubiš, dekle, povej!

V večerni zarji.

Zgodba dveh samotarjev. Spisal Rusmir.

bstala sta sredi pota, drug k drugemu obrnjena, in nista mogla privzdigniti oči do sebe. Minuta molka jima je legla na duši — brezkončna kot večnost, trpka in mučna. Vsa sta bila prevzeta od sile trenutka, od vtiska zadnjih besed.

Naposled je izbruhnulo iz njega kakor ogenj iz vulkana:

„In čemu, čemu pravite, da me ne ljubite? ... Čemu ne marate moje ljubezni? ... Čemu — to mi povejte, to bi rad vedel!“

Tako zamolkel in votel je bil njegov glas, kakor da bi prihajal iz groba, tako hripavo so zvenele njegove besede, da se je zdelo, kakor bi se valil vihar tam zadaj za gorami, odevajočimi se počasi in rahlo v napol prozorno tenčico sivega mraku.

In toliko večja je bila disharmonija, ker ni bilo niti drobnega belega oblčka na nebu, obrobjenem nad sinjimi gorami z violetnimi in rožnimi trakovi, ker je svetomirno molčalo naokoli vse širno polje, vse vesoljstvo, zatopljeno v bujne, dehteče skrivnosti, ki so se vile med rahlimi nitkami nastopajočega mraka in so neslišno šepetale v sladki avgustov večer. —

Ni ji pogledal v oči, ko je govoril svoje besede, vroče in strastne, polne razžaljenega ponosa.

Tudi ona ga ni pogledala, samo vzdrltela je, zatrepetala je komaj vidno, začudeno in bolno, kakor zatrepčemo v grozi protesta in tihe bojazni, ko nas nenadoma prehitijo veliko, nepričakovano in nezasluženo zlo ...

In ko mu je poprej odgovorila, je bil njen glas čisto miren. Vedno je govorila tako stvarno in mirno ... Le za spoznanje je vibriralo v njenem glasu nekaj pritajenega, nekaj ihtečega — njena duša —, česar pa on, posebno nocoj, ni mogel razumeti. Ko bi razumel, bi tudi spoznal, kaj je pravzaprav ono, kar ji je zarisalo neko trpko potezo kraj stisnjenih usten, finih in drobnih, ta upodobljeni protest, to komaj vidno znamenje odpovedi in neizdane dušne bolesti, to, kar je dajalo obrazu nekak ironičen izraz — kar pa je on sam imenoval „veliko uganko njene ženske duše“.

On pa ni razumel ihtenja v njenem glasu; ki je zvenelo iz hladnega miru njenih besed nocoj vse bolj izrazito nego sicer, kakor tudi ni pričakoval nikakega odgovora na svoje zadnje besede.

Bil je razburjen in jezen in bilo mu je samo do tega, da bi se maščeval, — ni pa pomislil, kako podlo, nizkotno vlogo bi igral, ko bi oblatil s svojimi besedami bitje, ki je stalo pred njim šibko in brez opore.

Hotel je zadoščenja in zato je komaj krotil v svoji duši veliki srd, ki se mu je nabral v trenutku. Zazdelo se mu je, da je prosil in beračil in da se je ponižal tem bolj, ker ni prejel tega, kar je želel. Hotel je maščevanja, ker je bil jezen nase.

In ni je razumel, ko mu je odgovorila:

„Nisem mislila tako. Slabo me tolmačite, gospod Vrbnik . . . Pomislite, da se komaj poznavá, a vi že postajate nestrpni. Počakajte in potem — vam odgovorim jasneje.“

Ozrla se je proti njemu, a on se je izognil njenemu pogledu. Ni maral miru, ki je seval iz njenih oči in ki bi potolažil njegov srd — hotel ji je povedati, kar je mislil — „pa naj jo magari ubijem s svojimi besedami!“ je pomislil sam pri sebi in se zlobno nasmehnul.

Napotila sta se dalje, zroč drug od drugega vstran. Vrbnik je trgal z nervozno roko klasje prosa, ga mel med prsti in metal jezno proč, ona pa je strmela predse, omočena od trenutka, in mehanično premikala noge. Na valujočih njenih grudih, na stisnjenih ustnih se je javljala njena velika razburjenost.

Polagoma pa se ji je umirila razburjena duša; bil je tako miren, tako neskončno mil in tihoten večerni mrak, da je vplival tudi nanjo. In zdajinzdaj je skrivoma pogledala tja proti svojemu spremeljevalcu, uporno zročemu proč.

Pričakovala je nečesa, nekaj nelepega, in se je natihem bala zanj, da bi se ne blamiral ali umazal v njenih očeh, ker bi ga bilo potem sram.

Nikakor se ni zavedala, da bi ga bila razžalila. Povedala mu je samo resnico. In to so bili vendar njegovi nazori! Saj ji je vedno pravil, da mora med moškim in žensko vselej in v vsakem slučaju vladati resnica, ker gorje, ako temelji kako razmerje na laži: prej ali slej se pojavijo konflikti, ki so dandanes tako vsakdanji, da so postali banalni, a v svoji tragiki in s svojimi posledicami vedno novi.

In ona je govorila resnico: ni ga ljubila, ko jo je vprašal, ni ga ljubila s tako ljubeznijo, kakršne je bilo — kot je čutila — zmožno njeno ljubezni žejno srce.

Hrepenela je po ljubezni, o, kako silno je hrepenela! Ob večerih, tako polnih zaljubljenih bajk, ob pihljanju toplih, južnih vetrov, ki so vabili s seboj, kramljali in šepetali med sabo, ob večerih, ko so plakali slavci na domačem vrtu in so trepetale rdeče rože in celo bele lilije zardevale v ljubezni in hrepenenju, — takrat je hodila na balkon, naslanjala se nanj in iztezala s solzami v očeh svoje roke v vetrove in noč. . . Takrat se je krčilo in je trepetalo njeno srce od neznane, neuslišane ljubezni, ker ni imela nikogar, ki bi mu jo vdano poklonila, in jo je bilo strah strašne samote, ki je grozila okrog nje s svojo široko, gluho praznoto. . .

Toda ljudje so šli mimo in niso razumeli nje, samotarke, in niso čuli klica njenega zapuščenega srca: „Kdo hoče ljubezni, vroče, deviške, nedotaknjene!“

Niso razumeli, niso čuli. . . šli so mimo.

Ona pa ni zrla za njimi s solzami v očeh. Kajti tistikrat je postala dozorela ženska iz dekleta: upor in kljubovanje je zalilo njeno srce, a silni plamen hrepenenja se je izžarel. . .

Ni ponujala več svoje ljubezni, temveč norčevala se je iz tistih, ki so včasi poklekali prednjo; kajti zrla jim je na dno in videla, da hočejo le igrace, s katero bi se kratkočasili. . .

In ustvarila si je moža: krepkega in silnega po duhu in telesu, zmožnega, da bi se lahko uprl magari vsemu svetu. Zavedala se je namreč dobro, da je ženska le šibka in slabotna, da potrebuje opore, krepke opore. . .

Takrat je križal njeno pot Vrbnik. Tako sta se srečala, kakor sreča bolnik bolnika. Tudi njemu ni ugajalo življenje, tožil je nad njim in obupaval, a v njem ni bilo tistega vztrajnega upora in kljubovanja brez premišljanja, ki ga je zmožna edinole ženska. Podlegel je življenju in stopil je na stran. . .

Nista še dolgo občevala in že ji je začel govoriti o ljubezni. Govoril je mehko, napoltiho in nežno — kot govore bolniki. Pravil je, da ga je nekaj nevidnega, neznanega in neumljivega privezalo nanjo, nekaka notranja sorodnost in skupnost, ki pa je on ne razume. . .

Ona pa je razumela dobro. Imela je nenavadno bister pogled in ga je kmalu spoznala. Kadar je stopal poleg nje z upognjenim hrbtom, s povešeno glavo, takor brez ponosa in samozavesti navidezno in ji je mrmral tako ljubeznive besede — takrat se ji je za-

smilil revež. Obenem pa je začutila do njega nekaj zoprnega, ker ni bil dovolj krepak, da bi vztrajal v upor.

Verjela je, da govori resnico, da jo ljubi. Dobro je delo to njenemu od brezuspešnega ognja vžganemu in zapuščenemu srcu in zato mu ni branila. S sočutnim smehljajem je poslušala, ko je govoril o nekakem idilskem ognjišču, ki si ga zgradita skupaj, dvoje samotnih, v tihi ljubezni združenih src . . . Vedela je, da se to ne zgodi najbrž nikoli. Kajti: kje je moč, sila, upor! —

In ko je premislila vse to še enkrat in morda že tisočkrat sesnovala isti zaključek, se ji je zazdel hipoma ves drugačen, vse bolj zanimiv, vse teže pristopen . . .

Vzbudilo se ji je v duši vprašanje in dvom, se li ni morda zelo, zelo zmotila o njem, ko ga je opazovala, zaupajoč svojemu fino razvitemu instinktu in poznavanju ljudi, tako bolj mimogrede in površno kakor druge.

Kaj, ako se je zmotila! Ako je vsa ta njegova potrtost in nemoč navidezna, samo zatopljena silna moč, ki pričakuje pomembnega dogodka, da se vzbudi in vzdrami? . . . Ako je ta plahost in nežnost le izraz finega in plemenitega čuvstvovanja, le izraz njegovega spoštovanja in ljubezni do nje? . . . Ako se le zato izogiblje življenju, ker je preplemenit, da bi se boril z brutalno silo njegovo, umazal in onečastil na poti „navzgor“ svoj značaj — ne pa iz bojazni? . . .

Premislila je to in se prestrašila. Groza jo je bilo, da se je tako neskončno motila. Da se je zmotila v resnici, je bila prepričana. In ker se je zmotila, mu je storila krivico, ki ga gotovo zelo boli in peče,

Mislil je, da ga razume, razume samo ona, da je prodrla v njegovo zagonetno bitje, razmotrila in razrešila uganke njegove notranjosti — to je bila tista notranja sorodnost in skupnost — in zato je govoril ž njo, kakor govori človek sam s seboj, s svojim srcem, s svojo dušo, s svojo vestjo. — A ona? Odgovorila mu je kakor tistim svojim častilcem, ki so padali pred njo na kolena in blebetali parfimirane fraze iz romanov.

Spoznala je, da mu je storila veliko, neizbrisno krivico. Iskala je v svoji duši besed, ki bi bile vredne njega, ki bi ga vsaj nekoliko potolažile in vsaj nekoliko zacelile rano njegovega srca.

Neznosen ji je postal ta dolgi, neprekinjeni molk, in čim bolj sta se bližala mestu, tem bolj ji je prihajalo mučno, tem bolj se je pripravljala, da bi ga prosila — odpuščanja.

Dospela sta do križpota: ena pot je vodila navzdol v dolnji del mesta, druga naravnost v sredo. Vmes je ležal širok, dehteč travnik, ograjen z lesenim plotom. Na travniku se je sušilo seno, naloženo v visoke kupe, in je dišalo. Vse polje naokrog je prepevalo, nebo je žarelo v poslednjih ognjenih barvah.

Tu je obstal Vrbnik in je dvignil roko, kakor da ji molče zapoveduje, naj obstane tudi ona. Obstala je nehote ob tem neizrečenem ukazu in se je bala. Vedela je, da pride sedaj tisto —

In Vrbnik je govoril:

„Predno se ločiva, da se ne vidiva najbrž nikoli več, mi boste, mislim, že dovolili izpregovoriti par besed za slovo,“ je pričel s popolnoma mirnim glasom, ki pa je dihal strupeno, žalečo ironijo.

„Dogovoriti se morava!“ je nadaljeval besno, kakor da mu hoče ona ugovarjati, in njegov glas je naraščal kakor neurnik, ki dere s hriba navzdol. „Dogovoriti se morava! Povedati mi morate, čemu ste mi to storili . . . Povejte! . . . Ali ne! Sedaj vem! Sedaj sem vas spoznal . . . Tako ste ravnali kakor . . . Poznam vas, poznam! Poslušali ste me — prijazno, nedolžno . . . o! . . . smehljali ste se! Zakaj . . . Haha . . . zakaj? I, zato, da ste me zvodili . . . zato! . . . Vi! Vi! Ničesar nočem vedeti več, ničesar . . . Poznam vas . . . sedaj! Tako ste ravnali kakor . . . kakor . . . poulična vlačuga . . .“

Dalje ni mogel. Glas mu je odrekel. — Ona je strmela vanj z velikimi, belimi očmi, z bledim obrazom, kakor da ne razume vsega tega. Zadnje besede pa so jo z vso svojo nesramno silo pahnile, da se je opotekla in se s težavo še naslonila ob leseni plot ob poti, da ni padla.

Vrbnika je v hipu izpreletela po vsem telesu vročina in mraz. Udaril se je po čelu, skočil je k nji, z vsem životom se je vrgel prednjo in je poljubljal prah njenih čevljev.

„Odpusti . . . oh! . . . odpusti! Marija, odpusti! Ma-ri-ja! . . . Nisem ve-del . . .!“ je jecljal njegov jezik, roke so se oklepale njenih nog.

S svojimi drobnimi, slabotnimi ročicami ga je dvignila Marija kvišku. —

Za gorami je ugasnila zarja.

V Sikstini.

Vojeslav Molè (Rim).

Michel, più che mortale angel divino.
Ariosto.

Samotne so višave človeštva in samotni so duhovi, ki jim je dano, da jih smejo doseči. Njih življenska pot je sicer podobna poti drugih zemljanov, a njih duša je drugačna. Drugačne so strune njih duše, ker zazvenijo pod vsakim dotikom sveta drugače, silneje nego strune v srcih drugih ljudi.

Koliko jih je bilo, ki so trpeli več nego Dante, toda samo on je napisal „Božansko komedijo“. Tisoči ljudi so zrlí na radost in boleost življenja, a samo eden je bil Shakespeare. Milijoni so nosili v svojih srcih raj in peklo čuvstev, a samo eden je bil Beethoven.

Njih duša, ki se odziva na najtišje klice in odgovarja nanje z bliski in gromom, jih odmiče v visoke, nedogledne daljave in zato je tako silen prepad med njimi in človeštvom. Genij je kakor blisk, ki se razpreže čez vse nebo, posveti v teme, ki jih drugi ne uzro nikdar, in vžge s svojim ognjem nove zvezde, ker je v njem prvotna, ustvarjajoča moč. Njegovo telo je titanska borba s kaosom življenja, prestvarjajoča ta kaos v nove svetove in sile, ki jim je gonilna moč brezmejno hrepenenje.

Menda ne velja to za nikogar bolj nego za Michelangela. Vse njegovo ustvarjanje je bilo neskončen boj; boj z življenjem, z ljudmi in s samim seboj. In iz tega boja se je rodilo delo, ogromno kakor svet, vriskajoče kakor zmagoslaven spev in obupno kakor demonsko kesanje. Ne pred njim ne za njim ni ustvaril nihče nič podobnega; Michelangelo je bil samo eden. In zato je bil tudi usoda italijanski umetnosti. Brez šole, brez naslednikov stoji sam na svojem solncu kot najvišji izraz renesanse, enako umeven vsem bodočim rodovom, ker je njegovo delo onkraj meje časa in prostora.

V svojem bistvu je bil kipar in kipar je ostal tudi v svojih slikah, v katerih je izrazil le ono, česar ne bi bil nikdar mogel povedati v svojih sohah. Njegova dela so zgodba njegove duše. A najtajnejše globine te zgodbe krije Sikstinska kapela.

S svetim strahom se bliža človek temu svetišču, stoječemu med zgradbami, ki krijejo solnčne, harmonične podobe mladeniča Rafaela in mistične, lilijnočiste sanje Fra Angelica. Prvi vtis, ki ga napravi na dušo ta sveti hram, je ogromna disonanca. Ob stenah se vijejo podolgoma druga za drugo švetopisemske zgodbe quattrocentistov, solnčni plodovi umetnosti zgodnje renesanse. Tu so tekmovali med sabo Botticelli, Signorelli, Pinturicchio, Perugino, Ghirlandaio, Cosimo Rosselli. Takrat, ko je posvetil v l. 1483. Sikst IV. to kapelo, so tvorile te slike z zgradbo cele kapele nekaj enotnega; oltarska stena je bila takšna kakor druge in strop je bil poslikan kot nebo, posuto z zlatimi zvezdami.

A Michelangelo je razdril to harmonijo. Strop je pokril s svojimi zgodbami iz starega zakona, a 23 let pozneje je dal zazidati obe okni v oltarski steni ter ustvaril na njej svoj „Sodnji dan“. Toda če je kdo ustvaril takšni nadomestili, kakršni sta ti dve deli, mu radi odpustimo to disharmonijo.

Nikdar ne more oko mirno opazovati slik toskanskih mojstrov. Dviga se kvišku k stropu in se tam spaja z lepoto linij in teles. Ali je samo to, kar mami tam človeško dušo? Ne. S tega stropa se siplje vanjo tisoč hrepenečih sanj in dih večnosti jo oveva.

Michelangelovo delo je najvišji izraz renesanse. Čas te dobe mu je sejal v dušo semena, iz katerih so priklile prometejske rože. Genij je sicer svobodnejši od drugih ljudi, toda nobenega si ne moremo misliti odtrganega od človeštva; to, da je tudi človek, mu ravno daje oni pomen, ki ga ima za nas.

Michelangelo je preživel mladost v bližini medicejskega dvora v Florenci, kjer je takrat vladal poet, estetik in filozof Lorenzo, pesnik verzov:

„Quant' è bella giovinezza
Che si fugge tuttavia!
Chi vuol esser lieto, sia;
Di doman non c'è certezza . . .“

Ob Arnu se je rodilo v onih dneh drugikrat grško-rimsko poganstvo. Na vrtu knežje vile so se razgovarjali literati in umetniki o življenski modrosti, Platon je zopet hodil med njimi po oljčnih in lavorjevih gajih, pri vinu so zopet zveneli Horacijevi verzi in le kot oddaljen, otožen odmev je preglasil včasi šumno veselje vzklik: „Di doman non c'è certezza . . .“ Kaj bo jutri, kdo to ve?

Mladi Michelangelo je videl vse te praznote solnčnega življenja in sam dihal v istem ozračju, a čul je kmalu potem tudi mračno

besedo gromovnika Savanarole, ki je govoril svetu kakor svetopi-semški prorok Ninivam. Najljubše štivo pa je bil Michelangelu vedno Dante. In vsem tem vtisom se je pridružilo vrvenje onih dni, ko so se začele rušiti zgradbe sveta ter je začelo iskati človeštvo novih poti in novih žvezd in je nehala biti cerkev edina nositeljica kulture.

Veselja v življenju ni poznal. Boriti se je moral s svojim surovim očetom, da mu je dovolil posvetiti se umetnosti; a pozneje se je sprl vsled svoje silne narave z vsakim človekom, ki ga je srečal na življenja poti. Pri malenkostnem prepiru mu je prebil slikar Torregiani nos in Michelangelo, ta apostol lepote, je moral nositi celo življenje ta grdi znak. V mladosti ni okusil ljubezni in pozneje ni imel lastnega rodbinskega ognjišča, a skrbeti je moral za vse svoje sorodnike in jih neprestano podpirati. Celo svoje življenje je bil sprt s seboj in z vsem svetom. A videl je, kako se je posrečilo Rafaelu vse, česar koli se je le dotaknil, kako je bil češčen Leonardo da Vinci, kako so cveteli drugi, manjši od teh dveh mojstrov. In postal je samotni sredi vsega življenja.

Ko je šel v Rim, je bila njegova duša morje razburkanih nasprotij, in viharji se niso hoteli poleči.

Krčevito se je branil naloge, ki mu jo je nadel Julij I., da pokrije strop Sikstinske kapele s podobami dvanajstih prorokov. Ker se ni mogel rešiti drugače, je zbežal iz Rima. A papež je bil silen in odločen mož; in ker je vedel, kakšne še neprebujene moči spijo v Michelangelovi duši, se ga je hotel poslužiti pri uresničevanju svojih velikih načrtov in ni odnehal. Ukrotil ga je in Michelangelo se je lotil svojega dela v oktobru leta 1508.

Štiri leta je slikal ta strop. Prvotni načrt je razširil med delom; in ko je dovršil brez pomočnikov delo v letu 1512., je imelo človeštvo eno svojih najveličastnejših čudes.

Michelangelo je naslikal na stropu dozdevno arhitekturo in jo napolnil namesto z dvanajstimi proroki — s 343 osebami. In vse te predstavljajo v svojem bistvu hrepenenje časov starega zakona po Mesiji.

Kot oznanila iz nadzemskih krajev so te Sibile in proroki, ki sede že štiri stoletja na onem stropu; in vedno je njih izraz enak in vedno govore iste plameneče besede njih pogledi. Kri polje po njih žilah, v potezah jim vre življenje, vro sanje, solnčne in mračne, grozeče in tihe, trepetajoče in uporne.

Sivi Caharija lista hlastno po svoji knjigi in čita zgodbo bodočih rodov, a prorokbe mu ne kale duševnega ravnotežja. Le kakor

nemiren, lahen sen ga je obsenčilo navdihnjenje. Strmeč čita Joel v svoji knjigi; zdi se, kot da vstane vsak hip ter napove z grmečim glasom sodbo božjega srda. A divna Delfijska Sibila je prečitala božji izrek ter se je ozrla z neskončno žalostnimi očmi v svet; česa iščejo te oči? Tako je kruta usoda in neizprosna... Še njena mala dva genija-dečka strmita nad usodepolnim izrekom. Eritrejska Sibila je izmučena. Pozno je že, služabni genij ji prižiga svetiljko in pri njeni svetlobi čita šepetaje vsa utrujena svoje prorokbe, ki tudi niso vesele. Jezaija je zaprl svojo knjigo ter se prebudil kakor iz globokega sna; kdo je dihnil vanj podobe bodočih dni? Šumen trepet, poln božanske sile, mu je izpreletel ude, a oči se mu meglijo kakor v razkošni omotici. Ecehijel se je obrnil z burno kretnjo, da se mu je ujel veter v vihrajoči plašč, ter zre s strmečimi očmi v svet, ki ga gradi v bodočnosti sam s svojo prorokbo. Stara kakor zemlja čita v svoji knjigi Kumejska Sibila; obrača list za listom in obliče se ji ne izpremeni nikdar. Koliko je že videla bolesti, koliko smrti in pogina! Nič je več ne gane, nič je ne vznemiri. In stara je tudi Perzijska Sibila. Njena domovina se ruši, padajo njeni kralji in vsi njeni gradovi, a ona čita neprestano in njenim prorokbam ni konca.

Brezmejna žalost je prevzela dušo velikanu Jeremiji. Sedi in misli. Siva brada mu krije prsi, podprl si je trudno glavo z roko, na kateri so se napele vse žile, povešene so oči, pozabil je, da še sije solnce, da ima priti odrešenik. Sedi na razvalinah Jeruzalema in plaka brez solzá, zakaj, *facta est quasi vidua domina gentium*. — A Danijel je mlad in solnčne so njegove sanje, ki jih piše kakor z ognjenim prstom v svojo knjigo. In istotako je polna življenja, mladosti in solnčnih nad Libijska Sibila, ki je segla po knjigo, da zapiše vanjo, kar je vdihnil v dušo dih božji.

Najslavnejši med proroki pa je Jona. Bog ni izpolnil svoje grožnje in Ninive stoje še vedno. To je razsrdilo proroka in v njem se budi upor. Z divjo kretnjo se obrača k Bogu, napenjajo se mu mišice in žile po vsem telesu, v drznem ponosu je dvignil glavo in se ne boji ne bliskov ne groma ter zre uporno Bogu v obraz.

A vsi ti proroki in Sibile so le nekakšna podstava vsemu delu. Arhitekturo nosijo gigantski dečki — Atlanti in Karjatide, vse lunete, vsak prazen prostor je napolnjen s titanskimi telesi. V četverkotih kapele so v večji meri naslikane zgodbe Davida in Judite, Hamana in bronaste kače. Deset medaljonov govori v svojih slikanih reliefih o prizorih, ki jih je videl izdolbene Dante v „Vicah“. Ob glavnih

podobah sede in se gibljejo v burnih kretnjah naga telesa sužnjev. Vse to raste in se pne z brezmejno silo h glavnim prizorom, krijočim sredino stropa.

Prazgodovina sveta in človeštva. Ogromna vizija razgrinja svoja čudesa pred gledalčevimi očmi. V njej je vse elementarno, silno, prvotno. Takšne prizore je mogel ustvariti le duh, soroden onim, ki so zamislili staroindijske himne in svetopisemsko povest o stvaritvi sveta. Lapidarni so izrazi teh podob, kot so lapidarne besede Mojzesove geneze. Skoraj jecljaje je izrečenih par stavkov, a za temi stavki je — neskončnost.

Te zgodbe so razdeljene na tri triptihe. Michelangelo jih je začel slikati pri vhodni strani in je naslikal najprej Noetovo povest. Središče tvori svetovni potop. Obzorje zagrinjajo brezbrežne vode, v daljavi plove Noetova ladja, a v ospredju iščejo titanska človeška telesa izhoda in rešitve. Neskončna vrsta jih beži na vrh gore, matere z otroki; v obupu je splezal mladenič na drevo. S topo resignacijo zro drugi na rastoče valove, trepetaje objema nago dete materino koleno, v silni ljubezni prenaša sivolas oče truplo utopljene sина, da ga reši vsaj mrtvega groba v valovih. In tako izzveni ta turobna pesem božjega srda v glasovih ljubezni.

Manj silni, a vendar dve divni pesmi o krasotah človeškega telesa sta ostali dve sliki tega triptiha: „Noetovo pijanstvo“ in „Noetova daritev“. Zdi se, kot da so oživel v teh telesih antični kipi, še vse silnejši, nego jih je ustvarjal grški svet.

Druga skupina obsega zgodbo prvih ljudi. Vrh visoke gore leži Adam, ni videti dolin pod njim, le v dalji se pne v nebo druga gora, a za vsem tem je le prazna brezmejnost. In tedaj se Bog prvikrat približa zemlji v šumečem letu. Vihra mu plašč, veter se mu lovi v bradi, v plaščevih gubah ga spremljajo vriskajoči geniji; s silno, odločno kretnjo iztegne desnico in se dotakne s svojim prstom Adamovega. In tok življenja se prelije iz božje roke v telo prvega človeka, Adam odpre oči in gre strmeč in trudno — kam? V brezmejno veličastvo mladega, silnega stvarnika? A morda je že uzrl Evo, ki jo varno objema Bog z levico in ki zre na svojega bodočega tovariša kakor blesteča zvezda na jasne polnočne daljave? Da, Eva je v tem hipu Beatrice, polni jo ona sila, ki dviga človeka, mu daje čistih sil, moči in hrepenenja, ga osvoboja zemskih teženj in mu odpira vedno višje kroge nebes.

A žena možu ni samo Beatrice. Moža ga spremljati tudi po trdi poti življenja ter deliti z njim radost, strasti in bolesti. To je

izrazil Michelangelo v sledeči sliki, na kateri ustvari Bog Evo iz Adamovega rebra. Bog je utrujen in izmučen ter se je neskončno postaral. Prvikrat hodi sedaj po zemlji ter prikljče s trudno kretnjo svoje desnice Evo v življenje. Komaj je odprla oči, že sklepa roke k molitvi. A Adam spi in je utrujen, kot da je njegov sen mučen in kot da mu kaže, da mu žena ni samo prijetna tovarišica, ampak tudi težka usoda.

Globoko je posegel Michelangelo s temi slikami v globino misterija razmerja med možem in ženo ter odkril vso skrivnostno in nepremagljivo silo, ki veže oba spola drugega na drugega. Zakaj Eva je Adamu tudi Helena. In kakor je radi Helene padla Troja, tako trpi tudi Adam in ves njegov rod radi razkošja, ki mu ga nudi Evin greh. Nikjer ni naslikal Michelangelo Eve tako čudesnokrassne kakor v hipu, ko utrga prepovedani sad z drevesa spoznanja. V tej Evi je vse ono, kar mami moža z nepremagljivo močjo. Lepa je kakor razcveta roža; njeni udje so razviti in se smejejo kakor solnčen marmor, v težki kiti se ji sipljejo lasje čez silni, labodji vrat na snežna ramena, oči ji leskečejo v divnem ognju in ustnice trepetajo in nudijo samo bujno razkošje... Kdo bi se tu ubranil? Eva niti ne utrga sama prepovedanega sadu, sam ji zdrsnje v lahno dvignjeno roko, a Adam seže sam z odločno kretnjo med polne veje. Mož je vedno enak: v hrepenenju in uživanju, a žena se izpreminja in nam je na solnčnih višinah nedosežen ideal in v trenutku razkošja žareč plamen, ki nas — požge.

Grehu sledi kazen. Plameneč meč božjega poslanca izžene na isti sliki prva človeka iz raja. V brezmejno, prazno pustinja stopata in trepetaje se pritiska Eva k Adamu. Gresta v svet in življenje. In začenja se zgodovina in tragedija človeštva. —

Zadnji triptih je najsilnejši. Čimdalje bolj so rasle misli in sanje v umetnikovi duši. Tiste dni je ustvarjal kakor v neprestani mrzlici. In dovršil je skupino stvarjenja sveta.

Sredi kaosa svetovja plove Bog. Mrak zagrinja vse daljave. Ni še sveta, ni še bilo jutra ne večera, ni še bilo časa. A tedaj se vzpne stvarnik s titansko, bolešno kretnjo, dvigne silno desnico — in megle se začno deliti in svet je ustvarjen.

In vedno bolj rastejo božanske sile, vedno več je v njem volje in hotenja, v šumnem letu plove skozi vseмирje silen in mlad, bliskajo se mu pogledi, iztegne desnico in pod njo vzplameni solnce. „Fiat lux!“ Svetloba plove skozi svetovje, dokončan je

najsilnejši akt stvarjenja. In v šumni radosti se bliža Bog zemlji in pod njegovim dihom zazelenijo dobrave.

In še zadnja slika: Bog blagoslavlja vode. Neskončen mir je razlit čez vse daljave. Stvarjenje je končano in Bog ga ogleduje ugodljivo. Kakor poosebljen pokoj plove nad vodami, nad katerimi se zgrinja srebrnobled večer; oči ima zaprte. V brezmejni ljubezni razklepa roke in blagoslavlja, seje mir in blagoslov na svežo, bujno zemljo.

Od slike do slike rastejo dimenzije teles in misli, in ko se siloma odtrga oko od zadnje podobe, se komaj zopet privadi zemski okolici, ki ga obdaja. Omamijo nas popolnoma ti svetovi, ki jih je rodilo prometejsko hrepenenje najsilnejšega duha renesansne dobe. Michelangelo je bil res prometejski duh, ker je ustvarjal solnce iz svoje bolesti. Ko je v mukah izsanjal to svoje delo, je istočasno ustvarjal mladi Rafael brez truda enotna, harmonična dela, polna solnčnega pokoja; in temu mladeniču je vse sledilo in mu ploskalo. A Michelangelo je bil sam na svojih višinah; samo eden ga je umel: po duhu njemu sorodni Julij II. A ko je še ta umrl, ni bilo več nikogar, ki bi mu bil mogel slediti v višave njegovih sanj.

Ko je slikal strop v Sikstini, ni bil pobožen katoličan. Duh renesanse ga je preveval, njegova vera je bila omajana, hotel je z lastno silo poseči v globine, ki mu jih ni mogla razjasniti cerkvena religija. In zato njegov Bog na teh slikah ni ne svetopisemski Jehova, ne ljubeči krščanski stvarnik, ampak titan, ustvarjajoča sila, ki v šumnem letu zida in podira. Michelangelo je bil individualist in zato ga tako lahko razumemo sedaj, ko niso stavljene razvoju individua nobene meje. —

A ko se je v letu 1534. zopet vrnil v Rim ter mu je naročil papež Pavel III., naj poslika oltarsko steno v Sikstinski kapeli, je ustvaril delo, tako zelo različno od slik na stropu, da se gledalec začudeno vprašuje, kako sta se mogla roditi dva tako nepodobna si svetova v isti duši. Toda čas in razmere so se bile izpremenile in izpremenil se je tudi Michelangelo.

Rafael in Leonardo sta bila mrtva, Julija II. ni bilo več, živel je rod majhnih ljudi brez onega solnčnega hrepenenja in silne volje, ki jo je imela prejšnja generacija. In med temi ljudmi je moral živeti Michelangelo. Ogromni spomenik Julija II., ki ga nikakor ni mogel dokončati, je postajal vedno bolj tragičen za njegovo življenje. In vsemu temu se je pridružilo še versko gibanje, ki je vstalo kot živa reakcija proti protestantski reformaciji. Bližali so se dnevi

tridentskega koncila, inkvizicije in jezuitizma, začela so se preganjanja italijanskih protestantov.

In v osamljeni Michelangelovi duši so se budili kot grozeč odmev spomini na one dni, ko je slišal v mladosti grmeče propovedi asketa Savanarole. Čital in poglobljal se je v njegove pridige, čital je svetopisemske knjige in Danteja in zgodilo se je ž njim, kakor se je zgodilo tri stoletja pozneje z vodilnimi duhovi slovanskih rodov, ko se je izpremenil humorist Gogolj v asketa in je postal žgoči satirik Słowacki pobožen mistik, ko je opustil nedosežni epik Mickiewicz poezijo ter posvetil svoje delovanje duhovnemu preporodu svojega naroda in je postal umetnik Tolstoj drugi Kristus.

Michelangelo je v onem času platonsko vzljubil Vittorijo Colonna. In ta ljubezen, najmirnejši sen njegovega življenja, ga je v prvi vrsti privedla h katoličanstvu, pojmovanemu s platonskimi idejami. A čimdalje bolj je vplival nanj čas in so se mu budila v duši vprašanja o poslednjih rečeh bitja in nebitja. Zamrla je v njem filozofija solnčne antike in vstala je vera katoliške protireformacije. In ustvaril je iz svoje notranjosti nov svet, poln groze, kakor so bile polne groze njegove misli in vizije. Nastal je „Sodnji dan“.

Čeravno je po svojem obsegu manjši od slik na stropu in ni bilo več treba Michelangelu ležati pri slikanju na hrbtu, vendar ga je slikal celih sedem let. Bil je izmučen, v njem ni bilo več one svežosti; a vendar je ustvaril tudi sedaj delo, ki je edino v celi zgodovini človeškega hrepenenja. Na njem ni nič več zemskega in nezemskega, padle so vse meje med pojmljivim in nepojmljivim in pred našimi očmi se razgrinja cel kozmos.

Dies irae . . . Michelangelova slika je mogočna pesem o božjem srdu.

V štirih stopnjah so razvrščene skupine „Sodnjega dneva“. Spodaj v levem kotu se prebujajo mrtvi, v levem žari peklo; nad zemljo bude mrtve trobentajoči angeli, nad njimi se je odprlo nebo in sredi svetnikov stoji Kristus, a nad njim nosijo v oblakih angeli znamenja Odrešenikovega trpljenja.

V oblakih trobijo angeli in njih trobente buče tako silno, da se odpirajo grobovi; vstajajo mrtvi, krijejo se s svojim mesom in se dvigajo v trudnem letu proti nebesom, kjer jih sprejemajo blaženi. A na drugi strani padajo pogubljeni v brezdanji prepad in ne pomore jim niti kesanje niti obup. Ena najdivnejših postav, kar jih je kdaj ustvarila človeška umetnost, je oni pogubljeni, ki si zakriva v obupu z roko obraz, da ne bi videl prepada, ki ga vlečejo vanj

demoni. Haron prepeljava pogubljene k bregovom trpljenja in tu jih sprejema škrtajoč in strašen Minos ter jih obsoja v brezdanje globine.

A gori v oblakih se je prikazal s svojimi zvestimi Kristus kakor razsrjen, ogromen, titanski bog, dvignil z odločno, neusmiljeno kretnjo desnico in ta kretnja govori samo eno besedo: „Proč!“ In ne trepetajo samo pogubljeni, vsa nebesa trepečejo kakor pod silnim bliskom in gromom; trepeče Marija ob strani svojega sina, trepeče Adam in svetlolasa Eva, trepetajo neštete trume izvoljenih, zakaj kdo obstoji pred to sodbo?

„Quid sum miser tunc dicturus,
Quem patronum rogaturus?
Cum vix justus sit securus?“

Gledalcu zastaja dih —. Zdi se mu, da je odprla pred njim Sibila proroško knjigo in čita v njej. Brezmejna žalost se budi v njegovi duši in usta šepetajo ihtečo molitev: Miserere . . .

A kljub vsemu katoličanstvu in srednjeveški grozi, ki veje iz te slike, to delo le tudi ni popolnoma cerkveno. V Michelangelu je bilo ostalo še ono titansko hrepenenje iz prejšnjih časov, ki se ni dalo vkleniti v nobene vezi, in zato je tudi na tej sliki njegov Kristus v svojem bistvu vendarle polpoganski bog.

Čas je prehitel Michelangela in sam je še moral doživeti, kako se je zdela majhnim ljudem njegova slika nespodobna in nesramna ter so oblekli njegove nage svetnike.

Niso ga umeli, bili so premajhni za njegovo ogromno dušo. A njegovo delo traja. Sejalo je prometejske žarke že v milijone src in jih bo sejalo, dokler bo trajalo. —

Michelangelovo življenje je bilo neprestano duševno trpljenje in zato je še večji, ker je pretvoril svoje muke v takšna dela. Njegovo hrepenenje je blodilo mnogokrat — in kdò ne blodi? — a njegova pot se vije pred našimi očmi kakor na dlani.

V obeh svojih delih v Sikstini je enako velik, a ko ju je ustvaril, je bil vsakokrat drug človek. Morda prijačo našemu hrepenenju bolj slike na steni, a zato nič manj ne spoštujemo mojstra, ki je izsanjal vizijo „Sodnjega dneva“. Saj v nas tudi ni one vere, ki jo je nosil v svojem srcu sv. Frančišek Asiški, a vendar nam lijejo v dušo tisoč sanj besede njegove „Solčne pesmi“:

„Laudatu sii, mi Signore, per sora luna e le stelle;
In celo le hai formate clarite e pretiose e belle . . .“

Satura.

Spisal L. Pintar.

zadnji števec. Ljubljanskega Zvona (XXX, 58) je bilo čitati opombo, da se nahaja prevod iz Prešerna „Der Tochter Rath“ v Zusnerjevi zbirki „Gedichte. Wien 1842“ brez navedbe Prešernovega avtorstva, pa da se v tretji pomnoženi izdaji (Schaffhausen 1871)

nahajajo še prevodi Prešernovih pesmi „Hčere svet“, „Mornar“, „Ukazi“ in „Motto“. K temu obvestilu lahko dostavimo, da je izdal Vincenc Zusner že leta 1853. na Dunaju zbirko z naslovom „Neuere Gedichte von Vinc. Zusner“ in da čitamo v tej zbirki na strani 51 do 56 z izrecnim nadpisom „Lieder des Dr. Preschern. Aus dem Krainischen“ sledeče tri prevode: „Der Schiffer“, „Befehle“ in „Motto, aus dem Titelblatte zu Preschern's Poesien“. Prevod pesmi „Hčere svet“ iz starejše zbirke (1842) pa v tej novejši zbirki ni ponovljen, pač pa se nahaja prevod „Der Tochterath (Aus dem Slovenischen des Dr. Preschern)“ v 38. št. Ilirskega lista z dne 12.V. 1849 — pa brez imena prevoditeljevega, če ni ta prevoditelj morda isti Miroslav, ki je kratko potem v 41. št. Ilirskega lista dal objaviti prevod „Soldatenlied (Nach dr. Preschern)“. — Zusnerjev bo javaljne.

Dalje lahko opomnimo, da je Pennov prevod Prešernovega gesla (glej Ljublj. Zvon XX, 838) samo nekoliko opiljen in izlikan prevod Zusnerjev, kar mora pač vsakdo, če jih vzporedi, spoznati na prvi pogled. Najlepši prevod gesla je še oni, ki ga je napravil Prešeren sam (Lj. Zv. XX, 828, oziroma Illyr. Blatt 26. Mai 1838 Nr. 21 „Das freie Herz“). —

Da pa Zusner o domorodstvu ni imel ravno preidealnih nazorov, to si bomo lahko raztolmačili, če pogledamo nekoliko na tek njegovega življenja, kajti to ni nič nenavadnega, da praktični Merkurjevi verniki tudi o domorodstvu precej hladneje sodijo nego Apolonovi navdušenci in sanjači. Vincenc Zusner se je porodil 18. I. 1803 v Škofji Loki, a umrl v Nemškem Gradcu 12. VI. 1874. Ko je bil začel dobro hoditi v šolo, so mu poprej dokaj premožni starši tako obubožali, da je moral mladi Cene obesiti študiranje na kljuko in iti za učenca v trgovino. Kot trgovinski izurjenec si je pozneje z velikim trudom in trdo ščedljivostjo samostojno

privarčeval zopet lepo premoženje ter si ustanovil v Gradcu razširjeno in solidno trgovino z izboljšanimi surovinami in deželnimi pridelki. To trdnoteljno trgovino je po dvajsetletnem trženju okoli l. 1844. prodal ter si je kot mož v najboljših letih postregel z udobnostjo upokojenca, ki lahko mirno in brezskrbno živi od svojega denarja. Pri tem se je pa seveda tudi nekoliko pofilistril in zahajal baje — stereotipna prikazen — v neko zadimljeno in zakajeno graško pivarnico „Pri Fužini“ (Zum Eisenhammer). Po vsem tem je precej razumljivo, da je torej mož tudi o domoljubju nekamo filistrsko sodil — tem razumljivejše, če pomislimo, da je moral milje potujčenega mesta na samoljubnega in nekoliko banavzičnega moža napraviti precejšen vtis. Samoljubje njegovo se menda nekoliko kaže tudi v tem, da je v svoji oporoki določil glavnico 6200 gld. za dve ustanovi, češ, naj se na Dunajskem konservatoriju razpisujejo natečaji za uglasbitev njegovih pesmi in naj se iz dohodkov te glavnice za najboljše kompozicije njegovega besedila izplačujejo nagrade. —

Dasiravno se je bil torej Zusner navzel precej nedomorodne mlačnosti in indiferentnosti, je vendar ohranil še nekaj zanimanja — vsaj za slovenske literarne pojave, kar se da razvideti ne le iz tega, da je Prešernove pesmi prevajal, ampak tudi na njegovih pesmih bi skoraj včasih zaznali, da je utegnila eni ali drugi služiti slovenska v izpodbudek. Primerjajmo samo njegov „Wohin?“ (Neuere Gedichte, stran 84) s Prešernovim „Kam?“ Zusner poje:

Seh' ich im Sturm die Wolken zieh'n,
So frag' ich oft: wohin, wohin?
Allein die Wolken sind so still,
Als wüßten sie noch selbst kein Ziel.

Und seh' ich rasch die Wellen flich'n,
So frag' ich auch: wohin, wohin?
Allein sie zieh'n so schweigend fort,
Als suchten sie erst selbst den Port. —

Pri tem primerjanju se bomo javljne mogli ubraniti vtiska, da je Prešernova „Kam?“ zbudila Zusnerjevo „Wohin?“ — — Podobnost in sorodnost je tolika med njima, da bi prav lahko rekli: nemška pesem je prost prevod Prešernove, seveda nekoliko razblinjen, kajti Prešeren je lapidarnejši.

Ko smo že pri tej mogočni pesmi, ki nam poleg one „Pevcu“ najmarkantneje označuje Prešernovo notranjost in pravo bitnost njegove pesniške duše, označuje poleg „Sonetov nesreče“ vso težo mrklega obupa, — nudi se nam priložnost, da izpregovorimo tudi o pravih prevodih te izrazovite pesmi. Enega je bil napravil že pesnik sam ter ga objavil v 18. številki Ilirskega lista 30. aprila 1836, drugega pa Žonta v 52. številki Ilirskega lista 30. junija 1849.

Žonta Josip je bil v štiridesetnih letih minolega stoletja drugi okrožni komisar v Celovcu in obenem član c. kr. družbe za pospeševanje kmetijstva in industrije na Koroškem. Ker so ga svoj čas v Prešernovem Albumu s Zusnerjem vred tudi pozabili navesti med prevoditelji Prešernovih pesmi na nemščino, je treba to sedaj popraviti in zamujeno dopolniti. Poleg imeñovanega prevoda „Wohin?“ je bil objavil še prej v 46. številki Ilirskega lista 9. junija 1849 prevod „Macht der Erinnerung (Aus dem Slovenischen nach Dr. Preßchern)“ z datiranim podpisom „Klagenfurt im Mai 1849“. Nekaj o tem prevodu pozneje, najprej pa hočem obnoviti njegovo prestavo „Wohin?“ — da jo čitatelji lahko primerjajo s Prešernom samim (Preßchens Deutsche Gedichte stran 26). Žontov prevod se glasi:

Ich renn' umher mit wirrem Sinn,
Die Freunde fragen mich, wohin —

Befragt die Wolken in der Höh',
Befragt die Wellen auf der See,

Wenn sie vom wüthenden Tyrann
Gegeißelt werden, vom Orkan.

Sie wissen beide nicht, wohin,
Noch weniger mein wirrer Sinn.

Verzweifelt schon weiß ich nur dieß,
Daß sie auf immer mich verstieß

Und dass die ganze Welt zu klein,
Zu flüchten mich vor solcher Pein.

Klagenfurt 1847.

Žonta.

Torej je bil prevedel Žonta (uradno se je pa podpisaval Schonta — ali je morda to nemški priimek „Sonntag“? Da bi bil izraz za patoko ali cviček postal osebno lastno ime, tega si ne moremo prav gladko misliti —) to Prešernovo pesem že dve leti prej, nego je ta prevod objavil. Sicer se mi pa vidi, da Žontovi prevodi vobče za Zusnerjevimi ne zaostajajo, s Prešernovimi seveda se pa ne morejo meriti ni ti ni oni. Zanimivo pa je to, da sta oba prevajatelja rada segala po takih pesmih, ki jih je bil že Prešeren sam prevedel. Primerjaj Prešernov prevod „Der Seemann“ in Zusnerjevega „Der Schiffer“, Prešernovo „Das freie Herz“ in Zusnerjev „Motto“, na drugi strani pa zopet Prešernov in Žontov prevod „Wohin“ in Zusnerjev posnemek „Wohin“, prav naposled pa še Prešernov prevod „Die Macht der Erinnerung“ z Žontovim prevodom „Macht der Erinnerung“. Primerjanje prevodov te zadnje pesmi, namreč „Sile spomina“, se mi zdi zlasti v 4. in v 7. (zadnji)

kitici zelo zanimivo. Pri Žontovem prevodu se vidi, da je v zadnji kitici zmisel Prešernovih besed izgrešil. Prešeren je pel:

Ne pozabiti jih, sò te prosili
 Drugi, ne mòje prevzetno srce;
 V mislih ti niso, al mène po sili
 Pomnila boš ti do zadnjega dne. —

Te besede je pesnik sam takole prevedel:

Von denen vergaßest du manchen, die flehten,
 Du mögest im Leben vergessen sie nicht;
 Mein Stolz hat dich darum noch niemals gebeten,
 Doch denkest du mein, — bis das Auge dir bricht.

To se pravi: Izmed tistih, ki so se sitili okrog tebe in moledovali, da se jih zvesto spominjaj, si jih že premnogo pozabila, mene pa, ki se nisem nikdar do takega nemoškega moledovanja ponižal, mene se boš po sili spominjala dotlej, da ti z lučjo očesa ugasne tudi spomin. —

Žontov prevod pa pravi:

Mancher schon bat Dich, sich sein zu erinnern,
 Nie ließ hiezu noch **Dein** Stolz sich herab;
 Aller vergaßest Du, meiner zu denken
 Zwingt eine Macht Dich bis an das Grab.

To bi bilo toliko menda, kakor če bi bil pesnik tudi tukaj mislil na njeno ponosnost in trdosrčnost ter dejal: Marsikateri se je že trudil izmoledovati si pri Tebi milost, da bi ga ohranila v spominu, toda Tvoja prevzetnost se do takih spominov ni hotela ponižati in vseh si pozabila. — Poprava je prav lahka, samo v drugi vrstici je treba besedico „Dein“ zameniti z „mein“, da dobimo isti zmisel, ki ga je hotel pesnik izraziti, namreč: Drugi so se ti ponujali in vsiljevali, pa zastonj, jaz ponosni zavestnež, četudi bore koncipijent, „pevec brez upa“, se pa nisem rinil v ospredje tvojih spominov, in vendar stojim v tem ospredju — nekaj te veže name, toda káj, to je komaj nama v zavesti. Človeku se zdi, kakor da bi čital pri tej pesmi med vrstami pesnikove notranje vrednosti samozavestni izraz, češ, moj skromni humanizem, oj ti prevzetna deklica, moja srčna prostodušna plemenitost ti mimo plemstva in bogastva in drugih prevzetnosti višje družbe vendar le nekoliko imponira, dasi bi rada to sama sebi utajila. Kakor bi se rada otesla spomina name, se ti vendar ne bo posrečilo. Pomnila me boš do smrti. —

Obrnimo se še k četrti kitici te skrivnostne pesmi, ki poje o neki tajni vezi, ki se je komaj onadva — pesnik in Julija — zavedata. Tu hočem povedati nekaj paradoksnega, o čemer sam nisem

popolnoma prepričan, a vendar hočem z besedo na dan, da bodo tudi drugi dobili izpodbudek, da poiščejo to tajno vez, to „silo spomina“. Pesnik pravi:

Marsikdaj, ko ti tvoj ljubi zapoje,
Sreče v ljubezni se baha vesel,
V srcu te zbadajo pesmice moje,
Ki jih od njene nesreče sem pel.

Vsakdo bo seveda razumel na prvi pogled besede „od njene nesreče“ v navedeni zvezi za „od nesreče ljubezni“ = od nesrečne ljubezni ali od nesreče v ljubezni. Toda znano je, da je rabil Prešeren v svojih pesmih vsakovrstna skrivnostna namigavanja, n. pr. akrostihide (Primicovi Julji, Matevžu Langusu, An Pauschek und Stelzich); v baladi o povôdnjem možu dvoumno pravi o Uršiki:

Prešerna se brani in ples odlašuje

(Primeri o tem Prešernov album, Lj. Zv. XX, 832); vzemimo govoreča imena v „Prekopu“ in „Neiztrohnjênem srcu“, namreč: prevzetna deklica Severa (stroga, nemilo in ostro sodeča) in mladi, blede, ne bogati, a sloveči pevec Dobroslov; vzemimo naposled balado „Ribič“ s tistim priprostim začetkom

„Mlad ribič cele noči vesla.“

Kdo ne bi čital, ako našega pesnika in njegov obup pozna, v teh besedah „Mladi Ribič“ (Ribičev France iz Vrbe, „srečne domače vasi“, izpeljan na nevarna pota med valove burnega življenja). Krasna parabola! Pesnik sam je tisti „mornar“ brezupni —

Moj up je šel po vôdi,
Le jadrajmo za njim — —

*

Oblak ne ve, in val ne, kám,
Kam nêse me obup, ne znam — —

*

Naprej brez miru svoj čoln drvi;
Al tak za pevkami ribič hiti,
Kdo ve, al sam pred seboj beži? — —
'Zgubljen je, vtopljen je, se bojim;
Kdor ljubi brez upa, ga svarim,
Nikar naj ne vesla za njim! — —

Dvoumna namigavanja, bolj ali manj skrita, se torej nahajajo pri Prešernu, kaj velja, če bi bilo tudi v zgoraj navedeni kitici nekaj takega.

Žonta je prevedel 4. kitico „Sile spomina“ takole:

Oft wenn Dein Liebster ein Liedchen Dir singet
Stolz sich des Glückes der Liebe bewußt,
Stechen ins Herz Dir die traurigen Weisen,
Die ich gesungen seit Deinem Verlust. —

Kdaj jo je pa pesnik izgubil? Prav pridobil je ni bil še nikoli, da bi bilo mogoče govoriti o izgubi česa posestovanega, ampak le o izgubi doseganega, a ne doseženega. Ali se je ta izguba izvršila z Julijino vdajo Scheuchenstuelu? — Jaz mislim, da marveč takrat, ko je pesnik dobil vzrok, da je zapel „Izgubljeno vero“, ko je izgubil tako rekoč svoj ideal, idol svoje muze. O postanku te pesmi nam pripoveduje hči Ernestina v „Spominih“ str. 83 sledeče: Prvotni naslov te pesmi je bil „Slovo Krištofbirtove Rez'ke svojemu ženinu Hofpauru“. Ta Hofpauer, ki je izprva dvoril ne ravno bogati, toda pridni in spretni gostilničarjevi hčerki Reziki, se je naenkrat začel ženiti pri neki Marički Uršpaurovi, Julijini prijateljici, ki tudi ni bila niti lepa niti bogata, toda Primčevka jo je kot nevesto bogato opremila in tete so ji zložile nekaj tisočakov. Ker je torej kazalo priženiti poleg uglednega sorodstva tudi nekaj premoženja, tedaj je baje praktični Hofpauer presedlal in zasnubil Maričko, zapustivši Reziko. Prešeren pa je tedaj v svoji pesmi „Zapuščena“ dal duška sočutju z njo, oziroma vznevoljenju svojemu nad takim neplemenitim ravnanjem ter je dal pesem Primčevemu poslovodju gospodu Mallnerju, ki jo je potem Primčevki in Juliji pri obedu čital, — čital seveda brez vtisa. In ko je Prešeren izvedel, kako sta molče in brezčutno poslušali to tožbo zapuščenosti, ogorčila ga je baje ta hladna brezsrčnost prej oboževane Julije, da je zapel v „Izgubljeni veri“ oni lapidarni vzporedok

„Pred bogstvo ti, zdaj lepa stvar“ — kajti

„— sveta, čista glōrija,

Ki vera dā jo, je prešla.“ — —

Po mojem mnenju je bilo Prešernu in Juliji, kateri pač po vsem tem „Sila spomina“ velja prav tako kakor „Izgubljena vera“ in indirektno tudi „Zapuščena“, — njima je bilo mogoče razumeti ta pasus „od njéne nesreče“ (ne kakor ga mi navadno razumevamo „od ljubezni nesreče“), ampak od njene t. j. Rezikine nesreče. Pesmi, ki jih je Prešeren pel o svoji nesrečni, brezuspešni ljubezni, tiste niso tako zbadale v srce nego te, ki so se tikale nesreče drugih in ki so imele naravnost namen jeziti visoko Primčevko (v tem slučaju kovarnico?) in njeno brezsrčno hčer. „Ich weiss es, ich habe die Primiz mit meinen Liedern ungemein geärgert“. — Če je zgoraj navedena anekdota o Reziki (zapuščeni) in o Julijini prijateljici Marički (novoizbrani nevesti) resnična, potem je razlaga „od njéne nesreče“ = od nesreče zapuščene Rezike, ki je grdo obsedela, ko sta ji vidve z materjo izvabili ženina na drugo sled,

= od njene, ti že veš dobro, čigave nesreče, — potem je ta razlaga popolnoma verjetna, verjetna že sama ob sebi, če bi tudi ne bilo zanjo še drugih razlogov; pa s ó. V daktilskih verzih seveda ne čutimo tako krepko razlike med glavnimi in stranskimi poudarki, kakor jo n. pr. v jamskih (primerjaj platnice zadnjega „Cvetja z vrtov sv. Frančiška, XXVII, 1.), toda nekoliko jo pa vendar. In kdor ima nekaj tenkočutnosti za ritem, pa pozna tudi važnost razvrstitve besed za pravilno stavkovo naglaševanje in z njim zvezano logiko, tisti mi bo javaljne odrekel priznanje, ako trdim, da bi se v tem slučaju, če bi bil pesnik mislil le na svojo nesrečo v ljubezni, verz bržčas moral glasiti sledeče:

„Ki od nesreče sem njene jih pel“.

V tem slučaju bi bilo nasprotje: on se baha sreče v ljubezni, jaz sem moral tožiti o nesreči. V istini pa je (ne morda zaradi hiata, kajti Prešeren se ga ne ogiblje tako tesnosrčno) pesnik drugače porazvrstil besede in s tem dal glavni poudarek na besedo „njene“. Na ta način pa dobimo naenkrat drugo misel, namreč: od njene, ne moje (ozir. svoje) nesreče sem pel. Glavna antiteza postane sedaj oni latentni nasprotek, ki ga je pesnik z zavestnim poudarkom namignil in ki ga je tudi Julija kot sovedka ali soznalka teh razmer lahko prav dobro razumela. Za nas je bila doslej glavna antiteza srečnejšega tekmeca uspeh in Prešernov neuspeh, sedaj pa vidimo še drugo antitezo, namreč njeno (zapuščenkino) in pa tej sorodno nesrečo njegovo (pesnikovo), oziroma antitezo med nesrečo Rezike in pa srečo obeh nevest, Julije in njene prijateljice Maričke. — Toda če je tudi pesnik v tisti dobi, ko je n. pr. v sonetnem vencu in v sonetih nesreče in pa v gazelah proslavljajoč in dražeč Julijo tožil mnogo o svoji nesreči in o neusmiljeni njeni prevzetnosti, obenem s svojimi tožbami dajal pesniškega izraza tožbi zapuščene Rezike, vendar Julije niso toliko dražile gazele in pa tisti soneti nesreče in soneti v vencu, nego jo je bolela (po pesnikovi trditvi) prav ta pesem o Rezikini zapuščeni, ker je menda pesnik molče dolžil i Julijo i njeno mater nekake sokrivde pri zapuščenkini nesreči, češ, da morda nista popolnoma čisti in prosti kovarstva, ki se je tu izvršilo, in potuhe pri novi zaroki z Maričko. Drugega namena nego tako tiho očitjanje bi jaz ne vedel zaslediti v tem koraku, če je Prešeren imenovano pesem „Zapuščena“ z naslovom „Slovo Krištofbirtove svojemu ženinu“ (sedaj vajinemu zaščičencu!) po poslovodju Mallnerju dal vtihotapiti v Primčevo hišo. Morda je tudi bilo več takih

pesmi, ki so se tikale prav tega spotikljivega dogodka malomestne predpustne kronike, saj pravi Prešeren

V srcu te zbadajo pesmice mōje,
Ki jih od njene nesreče sem pel.

Nemogoče bi to ne bilo, — ravno z ozirom na plural „pesmice mōje“ ne.

Toda končno si pa še oglejmo nemški prevod omenjene kitice, kakor ga je stiliziral pesnik sam. Evo ga!

Und oft, wenn dein Buhle zum Tone der Saiten
Stolz preiset der Liebenden Glück im Gesang,
Taucht auf dir im Herzen ein Lied aus den Zeiten,
Wo Lieder der Schmerz, der nun stumm, mir entrang.

Tukaj pa imamo naenkrat jasen singular „ein Lied“ torej *ena* pesem iz tiste dobe, ko je še skladal (l. 1833) pesmi-snubitvenice, v katerih je izražal bridke tožbe o svoji zapuščenosti. — Pesmi, ki so izražale ono notranjo pesnikovo boleost, ki je danes že utihnila, pesmi, ki so govorile o sadu spoznanja in premnogih razočaranjih (Slovo od mladosti, Prva ljubezen, Sonetje nesreče) — te pesmi se vrte ob Juliji in pesnikovi nesreči (Lieder), v to dobo pa je prišla *ena* pesem, ki izraža njeno (zapuščenkino) nesrečo, ki je seveda s pesnikovo nesrečo sorodna (ein Lied). Oba, pesnik in zapuščenka, sta izkusila sedaj, da človek le toliko velja, kar plača, da svet čisla samo vnani videz, da vlada povsod sama podla sebičnost. In ko je pesnik, zamaknivši se v zapuščenkin položaj, govoril očitajoče besede nezvestniku v slovo, ni rotill in preklinjal in klical maščevanja nadenj in njegovo izneverjenje, ampak je sklenil vsako kitico z blagoslovnim refrenom „Bog te obvar!“ Glejte, kakšno zlato dušo je zapustil nezvestnež ter se obrnil za denarjem in prevzetnostjo, — ali pri vas taki imponirajo? — Podobni očitki se menda snujejo med temi pesmimi in to zbada njo, ko je Prešeren že zdavnaj dal slovo upu in strahu — ohranivši si (kakor pravi) zavest, da njej (Juliji) še često uhajajo misli za njim, da ji prezirani „pevec brez upa“ vendar ni ostal popolnoma irelevanten, da si ona skoraj želi nazaj stari čas, ko ji je on še v pesmih dvoril in jo slavil, ko je še vanjo veroval; ko mu je bila še ona idol njegove muze. Pesem o njeni (zapuščenkini) nesreči jo gotovo večkrat vznemirja, očitki te pesmi ji kratijo notranji mir, ji s silo vzbujajo spomin na brezupnega, sočutnega pevca in njegov p o n o s.

Gumpłowiczewa znanstvena oporoka.

Spisal dr. Bogumil Vošnjak.

pominjam se jasnega pomladanskega jutra. Nadležni solnčni žarki so že silili v prostorno slušalnico graške univerze, kjer je predaval Ludovik Gumpłowicz. Dijake, ki so pazno poslušali predavatelja, bi lahko seštel na prstih, in med njimi so bili Slovani v večini. Bil je to nekak intimen krog, ki je skoraj prezirljivo gledal na druge tovariše, kajti tem je bila „purgarica“ ali civilnopravni red vrhunec vse vede in modrosti. Oni starček za katedrom ni imel prav nič zmisla za paragrafe in njih tolmačenje. Njegov vidik je obsegal vse socijalno življenje in nehanje, vsako dlakocepljenje mu je bilo zoprno. Vsakdanje življenje, ki se zdi tako enostavno polizobražencu in tako resno mislečemu človeku, mu je bil neusahljiv vir prevažnih socijalnih dejstev. Segal je v to neprestano vrvenje, v to neizprosno borbo socijalnih sil, in vsakokrat se mu je odkrilo kako novo dejstvo, ki ga je brž razlagal svojim zvestim poslušalcem. Ta večni stik z življenjem je dajal njegovim predavanjem ono svežost, oni neprecenljivi čar, ki ostaja posebno mladini nepozabljiv. Kdor je poznal Gumpłowiczeve spise in je prišel k predavanju, je bil v prvem trenutku nekako razočaran. To je bil torej oni mož, ki je s tako vehemenco vedno in povsod poudarjal nasilni značaj postanka države in vseh naših družabnih institucij, ki je bil pravi prorok sile in nasilstva, glasnik mračnega pesimizma in večne veljavnosti neizprosnih železnih zakonov, povzročevalcev tolikega krvoprelitja in bede. Predstavljali bi si, da se pokaže za katedrom nekak renesansen človek kondotijerske narave, ki ne razlikuje med tem, kar je dobro ali zlo, in v vsaki potezi in kretnji kaže, da njegova individualnost ne pozna nikakih mej, ustvarjenih od družabnega reda. Kaka zmota!

Po akademičnem odmoru so se vrata odprla in z brzimi, lahnimi koraki je hitel mali možicelj za kateder. Bil je majhne, vitke postave. Govoril je brez patosa, z nekim finim, dobrodušnim sarkazmom. Velik užitek je bil, opazovati to okroglo, zanimivo glavo, katere poteze niso bile pravilne. Mogočno je bilo to veliko, široko čelo, ki se je pogostoma hipoma zgubančilo v neštete dolge, tenke

gube. Zdelo se je, da se odraza v teh gubah vse valovanje misli in čuvstev. Izpod košatih, čisto poljskih obrvi so včasih šinile redke strele iz teh globokih oči, običajno so te čudne oči nekoliko poredno namežikavale. To je bil izraz in poteza moža, ki so mu bile odkrite vse tajnosti žitja posameznikov in množice, ki je tako dobro poznal vsako kolesje socialnega stroja, da je krožil okoli ustnic ljudomil smehljaj vse razumevajočega, vse globine žitja in bitja poznavajočega smrtnika.

Pretekla so leta. Zapuščena je bila ona stolica, odkoder se je nekdanj razlegal Gumpłowiczew govor, ki mu je dajal poljski naglas nekaj prožnega, gibčnega. Tista slušalnica s pogledom na zelene trate in pestro cvetje prve vesne je osirotela. Vse ono mladeniško koprnenje po spoznavanju čiste vede, po rešitvi vseh ugank socialnega bitja novodobnega človeka, ko še kritika ni s svojo strupeno roso uničila slepe vere v učiteljeve besede, se je moralo umakniti hladnemu razmotrivanju. Pa ravno zaradi tega so ure, prežite v oni dvorani, nepozabne, preveva jih neka neodoljiva svežost in iskrenost. Pa tista nekdanja začarana dvorana se je odslej izpremenila v slušalnico c. k. vseučilišča, kjer razlagajo pandekte ali menično pravo. Odsihdob je bilo treba poiskati Gumpłowicza v njegovem stanovanju v Grillparzerjevi ulici. Mala soba s pogledom na zelene griče, preprosto, nekoliko starokopitno pohištvo, povsod skrben red, kakršnega običajno ni pri učenjakihi, vse je dihlo nekako solidno, staromodno svežost. Ni bilo pisalne mize s kupom spisov, beležk in odrezkov kakor pri drugih učenjakihi, ampak bil je na njej red, in samo en rokopis je ležal tam, na katerega platnicah je bilo zapisano z ono malo, značilno učenjaško pisavo: „Sozialphilosophie im Umriß“. Ta rokopis je bil nekoliko mesecev po zadnjem obisku priča strašnega prizora. Na tleh pred mizo je ležal zastrupljen starček. Prostovoljno je napravil konec svojemu življenju, pa ž njim je umrla njegova žena, ki ji je bil zvesto vdan, ki jo je ljubil z vso silo svoje velike duše. To sta bila prava novodobna Filemon in Bavecis, antična priča se je tu ponovila, pa ta požrtvovalna, globokočutna idila je končala s skupno smrtjo. Ta skromni starček, ki je pisal tiste pesimistne, mogočne knjige, čigar osebno življenje je teklo tako tiho, ponižno in mirno in bilo v nekakem nasprotju z burno brutalnostjo njegovih spisov, je gotovo s pravo Sokratovo hladnostjo in moškim pogumom izpil čašo s strupom. Na pragu v večnost se je vzravnal in kakor kak antičen junak brez bojazni in zaničujoč vse, kar daje smrti nekako strašno obeležje,

zrl z drznim čelom Tanatu v obraz. In ž njim je šla ona, ki mu je bila najdražja, njegova žena.

Drobna knjižica je njegova oporoka. Ne da bi pretiraval, lahko trdim, da je to ena najzanimivejših knjig, kar jih je bilo kdaj napisanih. V tej knjigi nekako dozoreva sklep umreti. Vsa katastrofa se pravzaprav v tej knjigi že pripravlja. Argument na argument je napisan, in vse to naj dokazuje ničevost življenja, kadar je postalo breme. Avtor se skuša nekako sam prepričati, da mora nastopiti pot k smrti. Pa kljub temu knjiga ni nikaka apologija samomora. Visoka, intelektualna kultura starega učenjaka daje temu samomoru čisto individualen značaj, njegovi predniki so oni antični velmožje, ki so segali s tako lahkoto po čaši s strupom. To ni novodoben samomor uničenih eksistenc, ki jim je moderno življenje strlo voljo do življenja. Ta samomor daje tej poslednji knjigi temno barvano arabesko s simbolom smrti. To so zasebne, nestvarne reminiscence, ki jih zbuja ta knjiga.

O najglobokejših problemih novodobnega življenja razpravlja Gumpłowicz v tej svoji „Sozialphilosophie im Umriß“, ki je izšla nedavno. Predno izgine s pozorišča, še želi razmotrivati o vseh vprašanjih, ki razburjajo njegove vrstnike. Ni menda enega velikega vprašanja sodobnega življenja, ki ne bi bilo omenjeno v tej drobni knjižici. Ta raznovrstnost vsebine nekoliko škoduje znanstvenemu značaju, pa kljub temu so veličasten, vseobsežen okvir Gumpłowiczevi nauki, ki jih tu poslednjič razklada. Mogočen poslednji konfiteor je to, ki se končuje z vprašanjem: Ali je poklicana moja veda, ki sem ji žrtvoval svoje življenje, reformovati politiko in javno življenje? In elegične, velepomembne so poslednje vrste spisa, kajti končne besede izražajo izpoved o mestu, ki ga bode zavzemala sociologija v kolu ved. Sociologija mora izpodriniti filozofijo in postati kraljica vseh ved. To, česar manjka spisu, je sistematični značaj. V njem ni najti dolgovernih filozofskih ekskurzov, meglenih definicij in dedukcij. To je čisto nenemška knjiga, kjer ni mesta za metafizične sofizme, hegelijanske teze in antiteze, zakrknjene filozofske dogme. Tu je vse jasno, jedrnato, pozitivistno. Ta kratka, pozitivna prezirnost ni despotna, dasi zavija k obratom in zaključkom, ki napravljajo vsled svoje navidezne paradoksnosti nekoliko neznanstven vtisk. Kdor bi pričakoval kake dolgovezne filozofske sisteme, kako povsem dogotovljeno znanstveno stavbo, bode seve razočaran. Kdor pa hrepeni po stikih znanosti s problemi vsakdanjega življenja, temu je priporočati to štivo. Ne bi dvomil, da so marsikateri zaključki

prenagljeni, pa Gumplowicz kljub temu ostane znanstvena individualnost, kakršnih je malo.

Izmed sociologičnih znakov Ludovika Gumplowicza ga ni značilnejšega, nego je nauk o socialnih skupinah. V socialnih skupinah in njih medsebojni borbi vidi vzrok vseh pojavov socialnega življenja. Njegova neprecenljiva in neminljiva zasluga je, da je prvi odkazal socialni skupini vidno mesto v razvoju držav in družb. Ena največjih zmot francoske revolucije je bila, da je atomizirala državo, da je smatrala državo za skupnost popolnoma enakih delcev — posameznih državljanov. Revolucija ni hotela poznati nikakih socialnih zakonov, ki bi posredovali med posameznikom in državo, brezpogojno in odločno je zatrla vse socialne skupine bodisi katere vrste koli. Pa te skupine so naravni stvori, ki jih tudi najmočnejši zakonodajalec ne more odstraniti, pojavljajo se vedno na novo. V komunistnem manifestu leta 1848. oznanjuje Marks razredni boj. Mikavno bi bilo, iskati intelektualne vezi, ki vežejo Gumplowicza z Marksom. Tega problema se danes ne moremo lotiti, pač pa je treba poudariti, da nimajo Marksovi razredi, ali bolje razreda, mnogo skupnega z Gumplowiczewimi socialnimi skupinami. Pri Marksu je priljubljena dvojina, dva razreda sta, ki se borita za življenje ali smrt; Gumplowicz pa govori običajno o množici skupin in le redko se izraža napačno, govoreč o dveh skupinah. Ni dvoma, da je odklanjati mnenje, češ, da si v socialnem boju stojita nasproti dva razreda. Mnogo raznovrstnejša je ta borba in krivo bi bilo govoriti o dveh razredih. Gumplowicz, poudarjajoč važnost pojma socialne skupine, se ne izogiblje nekemu skrajnemu naziranju. Individuum, posameznik se po njegovem mnenju povsem izgublja v socialni skupini, ki ji pripada. „Kot strankar, vernik ali rojak ne misli in ne deluje posameznik kot tak in ne zastopa svojega lastnega prepričanja, svoje lastne misli, ampak misli in deluje kot del in zastopnik svoje socialne skupine, zastopa njen interes, ki nikakor niso vedno njegovi ...“¹⁾.

In Gumplowiczu je posameznik „ein Sprachrohr seiner sozialen Gruppe, ein Echo der in ihr ausgebildeten Schlagwörter, ein Soldat in der marschierenden Kolonne oder, wenn man will, ein Herdentier.“ Z Nietzschejevo besedo končuje Gumplowicz. V obeh znamenitih Poljakihi tiči skoraj nekaj sorodnega, demonskega. To zanikanje individua je na vsak način pretirano. Sploh je mnogo odvisno od kulturne stopnje onih, ki sestavljajo skupino. Ako se konj splaši,

¹⁾ Sozialphilosophie, str. 20.

splašijo se navadno tudi njegovi tovariši in v nebrzdanem teku gre dirka čez drn in strn. Da bi pa skupina ubila vsako individualnost, vendar ni verjetno. Primerjajmo, recimo, občni zbor kaknega dobro discipliniranega kmetijskega društva z onim kaknega akademičnega društva ali pa sestanka znanstvenikov. Na akademičnem občnem zboru se vedno pojavljajo individualnosti, ki nočejo izginiti v množici svojih tovarišev. Ta diferenciranost more dovesti do tega, da so znanstvene diskusije strokovnjakov v društvenih oblikah nemogoče in skoraj neplodne, ker so individualnosti presilno razvite. Opažamo torej raznovrstnost skupin in vpliv individualnosti na skupino se stopnjuje in je odvisen od občnega nivoja. Nedvomno je pa, da vsaka skupina omejuje individualnosti ter da mora ostati marsikatera osebnost izven skupine, ker ji noče ničesar žrtvovati. Marsikdo ukloni v množici tilnik pred mnenjem večine, marsikatera misel ali nasvet se izpremeni, bržko učinkuje na osebnost mogočni vpliv množine. Pa vsaka absolutna trditev bi zavajala v usodepolne zmote. Kljub vsemu temu moramo pripisovati pojmu skupine važen, odločilen pomen.

Gumplowicz odklanja socializem in individualizem. To sta dva ekstrema, neresnici.¹⁾ Niti to niti ono stališče nam ne more nuditi pripomočkov za spoznavanje države. Kuje si sam nov — kakor sam priznava barbarski — izraz grupizem. To je socijologično stališče, ki smatra državo za skupek socijalnih, medsebojno se borečih skupin. Ta „antagonizem“ skupin je ustvaril državo in je vzrok razvoja države. Naraven proces je to, neizogibna posledica kontakta raznovrstnih, heterogenih socijalnih skupin. V borbi socijalnih skupin vidi Gumplowicz rešitev uganke o nastanku države.

Šele ko pleme podvrže drugo, nastane država, nasilno podjarmljenje je začetek državnega življenja. Antagonizem skupin pa tudi pozneje ne preneha, in ta borba rodi gibne sile socijalnega razvoja. Brezpogojno priznava Gumplowicz, da je socijologično naziranje o državi edino umestno, z vso odločnostjo pa odklanja individualizem in socializem. Njegov grupizem zavzema nekako srednje spajajoče mesto med obema skrajnostima, med prvo, ki ji je posameznik malik, in med drugo, kjer odločuje atomizirana množina. Ako preudarjamo, da ni tistega ostrega nasprotstva med posameznikom in celoto, ampak da prihaja v poštev skoraj vedno medsebojno dajanje in sprejemanje, ne moremo odklanjati te srednje poti. Vsaka globokejša socijalna filozofija mora priti do spoznanja, da je treba

¹⁾ Sozialphilosophie, str. 36.

iskati sprave med osebnostjo in množico. V tej dragoceni resnici leži pa tudi rešitev velikega spora. Niti individualizem niti socializem ni poklican za voditelja.

Ves državni razvoj se zdi Gumplowiczu odvisen od smotrene borbe socialnih skupin, poboljšati svoje življenske pogoje. Na vsak način je stremljenje kake skupine, zvišati svoj „standard of life“, ena najmočnejših sil splošnega napredka. To stremljenje, ki ima dragocene posledice za vse panoge kulture in civilizacije, za ves razvoj ljudstva, je gotovo eden glavnih povzročiteljev socialne borbe. Kdor ima večje življenske potrebe, zahteva tudi za svoje delo in trud večjo plačo. Visoke mezde so navadno dokaz, da zavzema delavec že precej visoko življensko stopnjo. Pa kljub svojemu nepopoljšljivemu pesimizmu priznava Gumplowicz primitivnost onega razmerja, v katerem je le maloštevilna skupina deležna uspehov civilizacije; razvoj je tem naprednejši, čim več in čim bolj mnogobrojne skupine uživajo sadove skupnega dela. To je dragoceno priznanje, ki se jarko odbija od običajnega pesimizma poljskega socijologa.

Pa socialna skupina je le sredstvo k smotru. Narava skrbi pač, da se razvijajo organizacije, kakršne so država, skupine same so pa nekako stavbno gradivo, iz katerega nastane ponosen dom. Nikakor pa ne smemo smatrati teh skupin za enakopravne, ampak njih neenakost je pogoj obstoja države. Nima vsaka skupina iste koristi od tega skupnega državnega žitja. Ako bi bilo dopustno, bi rabili primeru z neko institucijo rimskega zasebnega prava. To je nekaka državna societas leonina. Dasi priznava Gumplowicz potrebo tega sožitja raznih socialnih skupin in mu je njih naravna samoniklost znanstven, na veke neutajljiv aksiom, vendar ne razprena te tako silno plodne misli. In vendar nam ravno pojem socialne skupine daje ključ do socialne uganke. Ako bi se dalo dovoljno uravnati medsebojno razmerje raznih socialnih skupin, bi bilo socialno vprašanje rešeno. Vse težnje socialne reforme morajo pa meriti na dosego nekega ravnotežja med skupinami. Pa s temi je treba vselej in bo treba vedno računati, to so činitelji, ki nikakor ne odstopijo s pozorišča. Globokejše spoznavanje bistva socialnih skupin dovaja do doslednega odklanjanja Marksovega socialistnega ideala in pomenja pomemben vplom v prakso socialistnih strank.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

Iv. Cankar: Hlapci. Drama v petih aktih. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1910. 8°. 79 str. (Broš. 2 K, vez. 3 K.)

Marsikdo je dvomil in menda še dvomi o dramatiku Cankarju. Ni je namreč napake, ki bi se njegovim dramam ne bila očitala: manjka jim enotnosti motiva in dramskega zapletka, vsebinska zveza je zelo rahla ali pa je sploh ni, meglenosti ne preženejo niti iz njegovih krogov inspirirani komentariji, njegova satira je pretirana, bolj podobna donkišotstvu nego resnemu boju za ideje, premalo je vonja po domači grudi itd. Vsi ti kritiki so doživeli zaslužen zadoščenje: Cankar se je namreč poboljšal! Prav res, vsaj omenjenih glavnih grehov pri najboljši volji zastoj iščemo v najnovejši njegovi drami. Kakor izklesan stoji pred nami glavni junak, njegova usoda se razvija natančno po priznanih pravilih, gre kakor cesarska cesta, dviga se do vidnega viška v tretjem aktu, se v četrtem zaobrne in nato se spušča do katastrofe v petem. Vsebina pa je tako preprosta, da jo brez komentarja razume vsak, kdor le količjak s pridom čita naše dnevno časopisje. Tudi osebe in razmere niso „plod bolne domišljije“, temveč so realne, domače — da bi tako ne bile!

Vzlic temu se bojimo, da bo ta drama zopet „literaren dogodek“. Cankar je namreč zopet posegel v sršenovo gnezdo, ali kakor se utegnejo drugi izraziti, visoko je zavihel bič in opleta ž njim neusmiljeno na vse strani. To je sicer že njegova navada, tudi „Pohujšanje v dolini šentflorjanski“ je baje strupena satira; toda kaj nas skrbijo umetniške in literarne razmere! Sam naj gleda, kogar se take stvari tičejo! Politika je pa vse kaj drugega; tu je marsikdo zelo, zelo občutljiv. Ko bi še bila tista visoka politika, naj bi že bilo; toda Cankar se je spravil na domačo, pristno slovensko politiko, kakor se prede pred našimi očmi. To je torej vsekakor zelo kočljivo polje, zato bomo doživeli isto kakor pri igri „Za narodov blagor“: gledali jo bodo skozi politične naočnike in drug na drugega kazali. In Cankar je že poskrbel, da lete udarci na obe strani, dočim je svoj lastni politični nazor le od daleč namignil.

Obe igri, „Za narodov blagor“ in „Hlapci“, imata snov v političnih razmerah in ni težko najti med njima ožje zveze. Tam je Cankar bičal vso propalost in koristolovstvo vodilnih politikov, ki pravijo, narod smo mi, in ki zahtevajo, da se naj ljudstvo deli v sovražne tabore, če se oni med seboj o svojih koristih spro. Tu pa odgovarja na vprašanje: odkod prihaja, da se taki voditelji tako lahko igrajo z narodom? Zato, pravi, ker obstoji narod iz samih hlapcev, ali kakor je že Cankarjev Sčuka povedal, da imamo narod, ki caplja na različnih uzdah, ki je naprodaj za groš, za uslužen smehljaj! Široke mase, ne izvzemši inteligentov, ali pa celo v prvi vrsti ti nimajo narodno nobenega političnega prepričanja ali pa ga po potrebi menjajo, kakor zasukne vetrec, prodajajo ga, eden za skledo žgancev, drugi za tolsto kračo.

Vso to politično neznačajnost in nemoralo in brezuspešnost kakšnega odpora je spravil Cankar v „Hlapcih“ na oder in ni je nianse, ki bi je njegov izborni aparat ne bil ujel.

Najugodnejša prilika, opazovati vso to gnusno telovadbo, ko se ljudje, ki so hodili po nogah, postavljajo na glavo, je za časa političnega preobrata po nepriča-

kovanem izidu volitev. Poprej naprednjaki, da so še lani zaprli okna ob rešnji procesiji (župan), pri volitvah polni zmagozvesti, da stavijo deset litrov in pijejo tri dni od same navdušenosti (učitelj Komar), očitajo mlačnost in malobrižnost drugim (učitelju Jermanu), ki dobro vidijo vso brezpomembnost takih volitev — „narod si bo pisal sodbo sam; ne frak mu je ne bo in ne talar!“ (str. 3) — neusmiljeno zmerjajo za mežnarja onega (učitelj Hvastja), ki je z mladostjo vred izgubil svoje prepričanje, sedaj v starosti pa z ozirom na ljubi kruh se raje oklenil župnika: komaj pa izvedo, da so volitve uspele vse črno, so trenutek poparjeni, kmalu pa se jim zdi ta rezultat neizogiben, naraven, popolnoma v redu, vsega uvaževanja vreden. Kupijo si paternoštre, gredo k sveti spovedi (učiteljica Minka), trebijo knjižnico pohujšljivih knjig, klanjajo se v špalirju župniku in gredo k njemu na večerjo. Prej zaničevane „mežnarje“ prosijo sedaj na kolenih odpuščenja, sumničijo pa one (Jermana), ki se jim gnusi ta neznačajnost in ostanejo neupognjeni. Zmaga se seve temeljito izrabi; vsa fara je kakor laškega vina pijana in gorje posameznikom, ki se „volji ljudstva“ ne uklonijo! Od vseh strani se pritiska nanje, vse prejšnje „blodnje“ so jim odpuščene, če obljubijo, se političnim razmeram primerno „razviti“, vsaj na zunaj; če nič ne pomaga, se jim da razumeti, da so le hlapci, za katere so še vedno biriči na svetu, in končno se te grožnje tudi izpolnijo. Vsak boj je brezupen in neusmiljen poraz je neizogiben. Kajti za časa protireformacije „so v naših krajih pobili polovico poštenih ljudi, druga polovica pa je pobegnila. Kar je ostalo, je bila smrdljiva drhál. In mi smo vnuki svojih dedov“ (str. 33). Na bolje se bo obrnilo šele takrat, „kadar se vzbudi v hlapcih gospod, v sužnjih kralj“... kadar ne bo več „naroda“, kadar bodo samo ljudje, sami svoji, predrzni in ponosni... „kralji v cunjah!“ („Za narodov blagor“ str. 84.) Ista misel je simbolično izražena v „Hlapcih“ (str. 77). Jerman pogleda roko kovača Kalandra: „Za dve moji! Ta roka bo kovala svet... Ne, jaz ne bom več zboroval. Vi, ki imate v srcu mladost in v pesti moč, vi glejte! Ob vaših plečih bo slonelo življenje, moja so odpovedala... star sem in zaspan...“

Celo dejanje je osredotočeno okrog učitelja Jermana, ki je sklenil, „iz hlapcev narediti ljudi“, toda je ta poskus skoro z življenjem poplačal. Da bi poskusil še enkrat, za to ni imel dovolj moči, preveč so ga razni udarci potrli, prevelik je bil njegov gnus nad temi hlapci. — Ostra karakterizacija oseb, par izbornih tipov in efektnih prizorov morajo drami tudi na odru zagotoviti popoln uspeh.

Dr. A. Dolar.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaje Zgodovinsko društvo v Mariboru. 6. letnik, 3.—4. snopič.

Dočim sta prvi dve številki tega letnika prinesli dva težka in obsežna članka, je ta številka mnogo bolj pisana in raznovrstna. Dr. Stegenšek piše „o gotskih freskah pri Sv. Mohorju na Kozjaku“, dr. Kovačič pa podaja odlomek „iz prazgodovine središkega trga“. Prvi spis je zanimiv donesek o naši provincijalni umetnosti v 15. stol., drugi pa je odlomek iz velike monografije „Zgodovina središkega trga“, ki jo je na poziv te narodne občine napisal prof. dr. Kovačič in izdalo mariborsko Zgodovinsko društvo. V tem spisu dokazuje pisatelj nepretrgano vez v zgodovini Središča od Rimcev do naših dni. Če bo obveljalo, da se je ohranilo rimsko ime „Curta“ v današnjem krajevnem imenu „Krták“, bo to vsekakor zanimivo. Novi sta razlagi imen „Središče“ in „Polstrau“, med katerimi bo zadnja obveljala. — Urednik „Časopisa“, prof. Kaspert, prinaša zopet „slovarske drobtinice, nabrane iz starih urbarjev, aktov in listin“, ki osvetljujejo mnogo podrobnosti iz naše

gospodarske in pravne zgodovine. Gosp. uredniku, ki že leta raziskuje našo zgodovino v 16. in 17. stol., ki je o tem napisal že mnogo spisov trajne vrednosti in ki ima, kakor vemo, še mnogo zanimivega gradiva, bo naša znanost zelo hvaležna, če bo te „raztresene ude“ zbral, erfotno uredil in v posebni knjigi izdal. S tem bi dobili lep kos domače, v narodnem duhu pisane zgodovine reformacijske dobe, ki bi nam v marsičem osvetlil splošni položaj Slovencev v 16. in 17. stol. in podal zanimive doneske za genezo našega največjega zgodovinskega socialnega gibanja, kmetijskih vojsk, ki pa bi bil lahko enako ploden za našo znanost kakor za naše slovstvo. — Med malimi izvestji je najbolj zanimiv spis Al. Trstenjaka „Ivanjski kres v ormoški okolici“, ki kaže mikavno zmes starih, krščanskih in modernih nacionalnih elementov. Med književnimi poročili opozarjamo posebno na oceno za Slovence zanimive Gubove knjige „Geschichte der Stadt Cilli“ (Dr. Stegenšek), ki sta jo izmed Slovencev ocenila tudi Ljubša (Gutjahr-Harings „Literarischer Anzeiger“ XXIV, str. 47—48) s posebnim ozirom na staro in „S.“ (?) v božični prilogi „Narodnemu Dnevniku“ 1909 posebno za najnovejšo dobo.

Društvo šteje danes 343 članov, pa bi jih lahko mnogo več. Ustvarilo si je muzej in arhiv, ki sta, dasi v početkih, zelo zanimiva. Društvu, ki — vkljub mnogim, tudi „domačim“ zaprekam — neumorno deluje in lepo napreduje, želimo v bodoče še več uspehov.

J. A. Glonar.

Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. K. Štrekelj. 13. snopič. Izdala in založila „Slovenska Matica“ v Ljubljani 1909. V. 8°. str. 81—192.

S tem snopičem je dosegla velika Štrekljeva zbirka številko 7174. Kakor vidimo iz urednikove pripomnje, gradivo še vedno narašča; zato bi bilo želeli, da bi se javnosti izročalo nekoliko hitreje, četudi uvažujemo stališče založnice „Slovenske Matice“, ki iz gmotnih ozirov izdaja v zadnjih letih prav tanke zvežčice teh pesmi. Ni baš odločilno za nas suho dejstvo, da bi naj imeli pred seboj gradivo zbrano; kajti njega važnost sega preko osebnih interesov v vso našo bodočnost: težko le pričakujemo besed, ki nam jih bo govoril urednik ob sklepu svojega dela; te besede bodo zaključile dobo, ki jo je započel Zoisov krog.

Naš snopič, ki je le iztrgan del V. zvezka, obsega 277 pesmi iz vojaškega življenja naših fantov. Poleg raznih motivov (slovo od matere, od deklice, od doma, pogum, bridka smrt itd.) je v nje položena zgodovina vojačenja tekom 19. stoletja; vojaku-begunu (hvaležen predmet povestničarjem!) je n. pr. posvečenih sedmero pesmi. Največ zanimanja bo pač zbujala vsakemu otroku znana o „vojaškem bobnu“; zapisana je v 13 varijantah (str. 164—169, štev. 7108—2120). Mi smo te prav slovenske pesmi vajeni v lepem Žirovnikovem kroju; a tu vidimo, kako čudna pota včasih ubira slovenski „narodni pesnik“; v Podmelcu je pesem dobila (štev. 2120) n. pr. tole obliko: „Ta saudaški tambur (!), ta je velik zun (= zvon), Oj ta ba mene zunuw, Ko jest umerel bom“! — Še več inačic (25) ima ljubka „Ena ptičca je priletela . . .“, ki nam jo je takisto Žirovnik omilil.

Urednikovo akribijo moramo nanovo poudarjati z vso pohvalo. Zato si lahko mislimo, kako so mu neprijetni nekateri tiskovni nedostatk (v dosedanjih sešitkih jih nismo opažali!), ki so mu jih zakrivil — drugi.

Dr. Jos. Tominšek.

P. von Radics: Johann Weikhard Freiherr von Valvasor.¹⁾ — Znana je suša, ki je vladala v slovenski književnosti XVII. stoletja. Kako hvaležen je človek

¹⁾ Herausgegeben von der Krainischen Sparkasse. In Kommission bei Ig. v. Kleinmayr & F. Bamberg. Laibach 1910. V. 8°. 350 str. in 15 prilog. — Cena broš. 4 K.

pisatelju, ki je med kupe pustih plev pomešal zrnce, vzeto iz živega življenja našega trpečega ljudstva. Zato pa se pošteno oddahnemo, ko pregledujemo velike, z živimi besedami in krepkimi črtami orisane slike naših krajev in naših ljudi, ki nam jih v besedi in podobi predočuje učen baron Valvasor. Dasi je pisal nemški, vendar ga štejemo med svoje, ker je pisal o našem ljudstvu, ker nam je s tako vneto besedo proslavil skupno domovino. Zato je Valvasorjevo ime po pravici postalo eno izmed najbolj domačih v naših deželah; od njegovih sodobnikov do današnjega dne je skoro slednje pokolenje častilo tega izrednega kulturnega delavca. Nanj so se sklicevali vsi pisatelji, ki so v kateremkoli oziru govorili o preteklosti naše zemlje in njenih stanovalcev; mnogim je bil nedosežen vzornik, drugim radodaren dobrotnik, ki jim je polnil strani njih deč. Koliko je pač sestavkov o Valvasorju in njegovem delovanju po šolskih čitankah, po koledarjih, po učenih zbornikih in samostojnih spisov! In vendar nismo imeli do nedavna niti vsestranskega, na kritični podlagi zasnovanega življenjepisa. Potem se smemo seveda tem manj čuditi, da je od Valvasorja zbrano in v njegovih raznih delih nakopičeno raznovrstno gradivo takorekoč še vedno neobdelana ledina.¹⁾ Vzrok tiči v tem, da je žetev prebogata, delavcev malo in moči menda še manj. Tudi je treba v resnici temeljite priprave, kdor se hoče lotiti takega velikana. Že za življenjepis je trebalo vztrajne volje, pridnih študij in dragih potov, predno je bilo zbrano gradivo, ki nam ga je podal v pregledni razdelitvi in zreli ter premišljeni obliki Valvasorjev najboljši biograf P. pl. Radics v svoji novi obširni knjigi. Kako resno je smatral svojo pisateljsko nalogo, to spoznamo, ako pomislimo, da je Radics že 1866. leta priobčil v listu „Triglav“ Valvasorjev življenjepis ter ga izdal tudi v posebnem odtisku. Ko je 1877. l. oskrbel tiskar Krajec neizpremenjen natisk Valvasorjevega glavnega dela „Die Ehre des Herzogtums Krain“, je opisal Radics življenje in delovanje našega učenega barona ter ga priobčil v začetku I. zvezka, dočim razpravlja na koncu IV. o Valvasorjevem razmerju do kranjskih stanov. Letopis Maticе Slovenske za 1877. leto pa je prinesel obširnejši opis izpod peresa istega zgodovinarja z naslovom: „Valvasor z ozirom na Slovanstvo“ (str. 251—323), katera razprava pa ima dovolj jasn pečat priložnostnega dela, da, zdi se mi celo, da je v slovenski besedi marsikaj povedano tako, kakor Radics ni mogel misliti. Devetnajst let pozneje pa je hotel isti marljivi pisatelj spet poživiti spomin na učenega našega rojaka, priobčivši v „Österreichisch-ungarische Revue“ (1896) obširnejši Valvasorjev življenjepis s pregledom o njegovih delih in kratko vsebino „E. d. H. Kr.“, kjer nam obeta novo delo o tem predmetu, češ, da bo tam porabil nove podatke, zlasti po doslej še neznano Valvasorjevo pismo. To obljubo nam je Radics zdaj s svojo obširno knjigo krasno izpolnil ter zamašil vrzel, ki je neprijetno zijala in nas ne-prenemoma opominjala naše malomarnosti in nehvaležnosti. Spuščati se v oceno posameznosti in naštetih vse vrline tega dela, bi bilo menda za „Zvonov“ okvir preobširno, to pa moram poudariti, da nam je Radics vseskozi in vsestransko plastično očrtal Valvasorja kot človeka, plemiča, vojaka, učenjaka ter misleca in sicer, kar je glavno, kolikor mogoče zgodovinsko verno, t. j. v duhu njegovega časa. Z ozirom na to pa je pričujoča knjiga še več nego življenjepis v navadnem pomenu besede, ona je v nekem zmislu tudi pregledna, pa dobro zadeta slika tistega časa

¹⁾ Z ozirom na zgodovino je ocenil pisatelja prof. A. Kaspret v obširnejši razpravi v Mittheilungen des Musealvereines für Krain, III. Jg. (1890), str. 3—40: „Valvasor als Historiker“.

sploh. Vrednost in uporabnost dela za vse, ki se pečajo z zgodovinsko preteklostjo našega ljudstva, povečuje tudi okolnost, da prinaša poleg pravih prilog, kakor so Valvasorjevo tu prvič priobčeno pismo in razni testamenti, tudi tako gradivo, ki nam odpira pogled v intimno življenje po gradovih tedanjih časov, kakor so zlasti razni inventarji, posebno pa znameniti ženski in sploh hišni inventar na straneh 42—48. To naglašam zlasti kot estetični kritik ter opozarjam na predloženo delo tudi naše mlade pisatelje, ki čutijo v sebi veselje in moči za zgodovinske predmete. Duh, ki veje iz Radicseve knjige, in tudi bogato zgodovinsko gradivo, ki ga prinaša, bo gotovo lepa opora in podpora njih stvarjajoči domišljiji. — Radics nam je podal, kakor vidimo, zrelo delo trajne znanstvene vrednosti. Seveda nam ta lepa knjiga ne sme postati ovira, da bi ne raziskovali nadalje ogromnega gradiva, ki je nakopičeno v Valvasorjevih delih, marveč nam mora biti izpodbuda in zanesljiv kašipot. To je gotovo tudi pisateljeva želja, kajti on se dobro zaveda in to tudi jasno izpoveda, da zaklad, ki ga hranijo mogočni Valvasorjevi folijanti, še dolgo ne bo dvignjen. Tuintam nas naravnost pozivlje, da naj zastavimo svoje kritično pero. Da se bo slika po takih strokovnih in podrobnih raziskovanjih morda nekaj izpremenila, da se bodo prikazale nekatere strani te tako bogate osebnosti včasih menda v malo drugačni luči, to je gotovo; a to ne bo na škodo ugledu našega učenega rojaka iz 17. stoletja. Jaz n. pr., ki se zlasti zanimam za Valvasorjevo delovanje na polju narodopisja, že danes pogrešam v ocenjeni, vse hvale vredni knjigi marsikatero pojasnilo, ki se nanaša na vprašanja etnografskega značaja, n. pr. kako stališče je zavzemal učeni baron napram preprostemu ljudstvu, kako je to, da je narodopisno gradivo uporabljeno ali recimo — objavljeno v tako neenakem obsegu, da je neke strani ljudskega življenja, n. pr. pesem skoro povsem prezrli itd. Sicer rad priznam, da bi odgovori na taka vprašanja tupatam segli preko okvira knjige, ki ima poglavitni namen, pojasniti v kar največji popolnosti življenje in delovanje učenega barona in neutrudljivega pisatelja Valvasorja.

Dr. Iv. Merhar.

Rad Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 176. (Zagreb, 1909) prinaša konec Kuhačeve razprave o „Osobinah narodne glasbe, osobito hrvatske“. Na podlagi bogate statistike nam kaže v njej veljavo raznih figur (anfore, epifore, vmetka, aliteracije, asonance itd.) v tekstu in melodijah jugoslovanskih narodnih popevk in se pri tem stalno ozira tudi na italijanske, nemške in madžarske pesmi. Če bo ta študija proslulega hrvatskega glasbenika zanimala pred vsem estetičarje in skladatelje, pa bo kulturne zgodovinarje v širšem pomenu besede zanimala gladko pisana študija že pokojnega Iv. Tkalčiča „O staroj zagrebačkoj trgovini“. Odkar se je v zgodovini začel imenovati Zagreb, so se omenjale v njem štiri narodnosti: hrvatska, nemška, italijanska in ogrska. Trgovci in obrtniki so se od početka družili po narodnosti v zadrage ali „bratovščine“: confraternitas sclavonicis, „kalendinum Latinorum“, „kalendinum Theutonicorum“ — ogrska zadruga se ne imenuje; to je pač znamenje, da je „ogrske narodnosti“ bilo le malo. Polagoma pa so namesto narodnostnih zadrug stopale strokovne, n. pr. „črevljarska ali šošarska“, ki je bila po večjem delu nemška. Od začetka so bile te „bratovščine“ pod direktnim nadzorstvom mestne oblasti, pozneje pa so se obrtniške zadruge osamosvojile in, družec se v „cehe“, stopile pod pokroviteljstvo krone (sredi 15. veka, kralj Matjaž!). Ti „plemeniti cehi“ so imeli svoja pravila; zagrebški so l. 1521. sprejeli pravila „križevačkih“ ključavničarjev, kovačev itd. („Križevački statuti“?), ki so bila najpopolnejša. — Kako se je n. pr. v 14. veku iskala pravica, kaže čudni običaj, da se je na tujih semnjiščih zaplenjevala trgovcem roba za dolg katerega njih

someščana. Tako so nekoč zagrebškim mesarjem v Ljubljani vzeli 150 fl. za dolg nekega že umrlega Zagrebčana; ti mesarji so potem morali doma tožiti deco pokojnikovo, da se jim je izplačala vsota, ki so jo jim zaplenili Ljubljančani za dolg njih očeta.

Dr. Fr. Ilešič.

Bobčev St. S.: Istorija na starobolgarskoto pravo (Lekciji i izsledvanja). Sofija, 1910. 560 strani. — Ta „zgodovina starobolgarskega prava“ izpolnjuje eno izmed širokih praznin, ki zevajo še vedno na slovanskem pravnem polju. Bobčevo delo sega do turške dobe, to je do konca 14. veka ter razpravlja kakor o državnem, tako o kriminalnem in civilnem pravu. V uvodu analizira pisatelj vse pravne spomenike in opisuje starobolgarsko naobrazbo vobče. Bobčev je profesor na vseučilišču, urednik „Bolgarske Smotre“ in eden izmed najbolj vnetih zastopnikov slovanske skupnosti na Bolgarskem. Literarno delaven je izza l. 1871.

Dr. Fr. Ilešič.

Muther Richard: Geschichte der Malerei. 3 Bde. Leipzig. K. Grethleins Verlag. 1909. — Nemška znanost je kakor vse, kar je nemško-pruskega. Vojaška pedantska strogost preveva vsa nemška znanstvena dela. Gubijo se v malenkostnih posameznostih, a izginja jim izpred oči celota. Nemcu se izpremeni vse v suhoparen sistem, in kar se da povedati jasno v par stavkih, o tem napiše nemški znanstvenik debelo knjigo, polno teoretičnega razmotrivanja, ki pa slednjič le ne privede do jasnih, enotnih zaključkov. Tudi nas, ki nas vzgajajo nemški učitelji in nemške knjige, je prevzel ta duh in zato so slovenski znanstveni spisi tako neznansko suhoparni. Naši pisatelji ne vedo, da se da tudi strogo znanstvena razprava napisati v enotno zaokroženi, prikupljivi obliki. V tem bi nam morali biti vzor angleška in francoska veda. — Čehi, Rusi in Poljaki so že zdavnaj spoznali, da prija njih duhu bolj francosko nego pa nemško znanstveno delo, ter so se zlasti v zadnjem času začeli ravnati po francoski metodi. A tudi med Nemci samimi je nastal odpor proti temu tonu na polju znanosti. Zakaj ta vojaški sistem je bil naravnost neznosen zlasti v estetskih vedah. Razprave o umetnosti in estetiki so se vlekale tako trudno in suhoparno kakor stavki Kantove filozofije.

Toda generacija, ki je bila začela v zadnjih dveh desetletjih minulega veka biti boj proti vsemu staremu tudi na Nemškem, je rodila nove ljudi. Nemci so kljub temu, da sami trdovratno oporekajo tej trditvi, postali zopet učenci Francozov; pri Francozih so se učili vsi njih moderni poeti od Georgeja do Rilkeja, pod francoskimi vplivi je moderni nemški roman in francoska je tudi njih moderna estetska veda. Eden prvih teh bojnikov in glasnikov novega pokolenja je bil lani umrl Rihard Muther.

Stopil je s koturnov svojega profesorskega dostojanstva ter je postal, govoreč o umetnosti, tudi sam umetnik. Znamenita je bila njegova „Zgodovina slikarstva 19. stoletja“, ki je izzvala toliko hvale in nasprotovanja. V njej je pokazal, kako se da spojiti strogo znanstvo z esejistno lahkoto. Toda ta metoda ima tudi svojo slabo stran, pospešuje namreč — diletantizem. A diletantizem je najhujša rakrana naše dobe. H. St. Chamberlain trdi o njem, da je poleg katoliških univerz največja

nevarnost za moderno kulturo. Brezdvomno. Napisati z umetniško dovršenostjo znanstveno razpravo ni lahko, a ni težko napisati feljton o najtežjih problemih z lepimi besedami, ki pa nimajo nič vsebine. In ravno takšne feljetonske „študije“ preplavljajo danes vse dežele pod imeni „poljudna znanost“, „umetnost za ljudstvo“ itd. ter zastrupljajo duše onih, ki ne ločijo ljulike od pšenice. Še celo Mutherju so se včasih ponesrečili njegovi spisi ter se izpremenili samo v zabavno „causerie“. Razume se, da se je godilo njegovim posnemalec mnogokrat še slabše, ne ločijo diletantizma od znanosti in vsakdo se čuti poklicanega, govoriti o umetnosti. Saj imamo že na Slovenskem dovolj v nebo vpijočih primerov...

Pred par tedni je izšla njegova znanstvena oporoka: zgodovina slikarstva. Pisana je temperamentno, živahno, prepričevalno. Povsod stoji v ozadju kultura časa in pred tem ozadjem se razvija logično, enotno, harmonično zgodba slikarstva. Krasna so poglavja o starokrščanskih in bizantinskih mozaikih, o quattrocentu, o Velasquezu, o Rubensu, Rembrandtu. Z nedosežno jasnostjo je orisan duh rokokoja, razvoj klasicizma in postanek francoske romantike.

Z zgodovino umetnosti njegovega časa pa je kakor z njeno literarno zgodovino: ali hodi pisatelj po visokih koturnih, s katerih je presojal davne veke, in izgubi zvezo z realno sedanostjo ter ne razume več njenega življenja, ali pa se sam postavi v bojno vrsto in preneha biti objektivni. Mutherju se je pripetilo zadnje. Pri pisanju zgodovine umetnosti svojega časa je pokazal, da je v bistvu vendar tudi — Nemec. Na dolgo govori o vseh nemških pigmejskih slikarjih in postaja pri tem mestoma krivičen celo napram francoskim in angleškim mojstrom. A niti govora ni o objektivnosti, ko se dotakne slovanskega slikarstva. V svoji „Zgodovini slikarstva 19. stoletja“ je bil nekoliko pravičnejši; tam je bil odmeril vsaj ruskemu slikarstvu precejšnji, čeprav relativno majhen prostor, a v svojem zadnjem delu govori z lakonskimi besedami le o par ruskih umetnikih, ki so razstavili svoja dela na zadnji pariški svetovni razstavi l. 1900., a med temi ne omenja n. pr. niti — Rjepina. O češkem in poljskem slikarstvu pa sploh ne črha besedice, a samemu Liebermannu je posvetil 16 strani! Kje je vzrok? V nemškem nacionalnem šovinizmu? Bržkone tudi. Toda glayni vzrok tiči menda vendarle nekje drugje.

Muther je Taineov učenec in se drži njegove teorije o postanku umotvora pod vplivi miljeja in kulture. In povsod govori o tem kulturnem ozadju, vse se mu razvija pod njegovimi vplivi. In samo ob sebi se razume, da bi bil moral istotako očrtati razvoj ruske kulture, če je hotel biti dosleden in hotel razložiti postanek ruskega slikarstva. Treba je poznati bizantinskega duha in njegovo in mongolskega despotizma silo, ki je tlačila vsak svobodni razvoj, treba je poznati rusko zgodovino in usodo tega naroda, da se razume, kako so se mogli roditi možje, ki se imenujejo Gogolj, Tolstoj, Dostojevski. In istotako je treba poznati to zemljo in njenega človeka, da razumeš silo Rjepinovitih slik. A o vsem tem ni pri Mutherju ne duha ne sluha.

Kratko rečeno: Muther ne govori o slovanskem slikarstvu, ker ga ne pozna. Za njegovo ponosnohladno, prezirljivo gesto in gesto ostalih Nemcev, ki kratkomalo odklanjajo slovansko umetnost, se ne krije nič drugega kakor — nevednost.

Morda se to ščasoma izpremeni; a morda tudi ne. Morala, ki nas je uči to ravnanje, pa je, da nam ne sme biti mera naše lastne vrednosti sodba, ki jo ima o nas tujec — Nemec, pa bodisi da je tudi tako duhovit, kakor je bil Muther.

V Rimu, na dan sv. Treh kraljev 1910.

Vojeslav Molè.

Nova ruska umetniško-literarna revija. Kljub temu, da se ruska moderna umetnost tako krasno razvija, se težko vzdrže revije, ki bi bile posvečene izključno samo čisti umetnosti. Izhajalo je „Zolotoje runo“ celo v dveh jezikih, v ruskem in francoskem, a je prenehalo izhajati vsled brezbriznosti občinstva in nerazumevanja, na katero je povsod naletelo; in ista usoda je zadela pozneje „Mir iskustva“; uničile so ga kritike malih ljudi. A sedaj je začel izhajati nov list „Apollon“; izšla je že tretja številka. „Apollon“ je združil okoli sebe najboljše sedanje ruske umetnike in literate, med njegovimi ilustratorji so zastopani tudi Konstantin Somov, Vrubelj, Bjelkin, Golovin, Dobužinski, med literati Anenski, Vrangelj, Dimov. Opremljen je tako krasno, da prav nič ne zaostaja za podobnimi revijami, ki jih izdajajo Nemci, Angleži in Francozi, a tudi Čehi, ki imajo svoje izvrstno urejano in ilustrovano „Dilo“.

Voj. Molè.

Slovensko gledišče. A. Drama. Za Etb. Kristanovo socijalno dramo takoj zopet nova izvirna zgodovinska drama „Erazem Predjamski“, ki so jo uprizorili na Štefanji večer. Avtor ji je mladi temperamentni pisatelj Vit. Feodor Jelenc, ki se je ta večer prvič predstavil našemu gledališkemu občinstvu. S hrupnim ploskanjem so ga po tretjem dejanju prizvali na oder, z bučno pohvalo so mu čestitali, a vendar moramo reči, da igra ni uspela. Je pač smel poskus, začeti kar s petdejsko dramo, dasi zgodovinska snov, ki si jo je izbral za dramatizacijo, ni nehvaležna. Saj se nanaša na domačo zgodovino, in kako baš ljudski motivi, prostonarodni prizori vlečejo, o tem bi vedeli povedati drugi naši dramatik. Samo koncesij je treba dati splošnemu okusu, kompromis je treba skleniti med resno snovjo in zadovoljivostjo po efektnih hlepeče publike: paše hočejo za oko in uho. Če to štoriš, si prodl — „vsi bomo tvojo čast naglas trobili“. A Jelenc je ponosno prezrl to dejstvo; hotel je stvariti resno umetniško delo, a za vse to mu tvorne sile še niso razvite. Toda početki kažejo, da tiči v njem latentna dramatska nadarjenost. Glavna hiba v drami je pač ta, da ji manjka nekaj bistvenega: vodilnega motiva ni v njej, ali vsaj jasno se ne da zasledovati. Junak v drami je Erazem, mladi predjamski vitez, zaročenec Baumkircherjeve hčere Magde, kranjski srednjeveški plemič v pozi in kostumu. Avtor mu je nadél toliko vrlin, da je vsekakor preveč idealiziran; moško čuvstvovanje se topi v sladkobnost, maščevalnost njegova se bliža širokoustnosti, samozavestna odločnost mu solzi v temnih slutnjah smrti. Zato pa je tudi zgradba v celoti nekako ohlapna, majava, kakor bi se hotela vsak hip podreti. A nekateri prizori so vrlo skrbno izdelani. Avtor se je dobro zamislil v zgodovinsko tradicijo o Predjamskem gradu, obsevanem od rdečega solnca viteške romantike, in je s srečno roko izbral tiste prizore, ki bi utegnili biti učinkoviti. Vendar se je oprezno izogibal banalnosti, ki mu jih je v obilici nudilo zgodovinsko poročilo o Erazmu. To moramo priznati avtorju, da ima umetniški takt, in če ostane pri resnem zanosu, ki ga je pokazal v svojem prvem delu, mu utegne drugo prejšje uspeti. Mlad je še, to bodi njegova prednost, ne pa nedostatek! Zato sem tudi uverjen, da mu je odkrita, ne vseskozi laskava beseda ljubša nego hinavska pohvala. Naj si misli kakor nekaj

Strindberg, ko je objavil svojo „Julijo“: „Napravil sem poskus. Če se ni posrečil, imam še dovolj časa, da poskusim vdrugič!“ Vlogo Erazma Predjamskega si je izbral naš Nučič za svoj častni večer. Praznoval je desetletnico svojega umetniškega delovanja na slovenskem odru in s tisto iskrenostjo, s katero sta mu čestitala njegova tovariša, gg. Danilo in Verovšek, mu želimo tudi mi še dokaj lepih večerov v hramu naše Talije, njemu v slast in zadoščenje, nam pa v zabavo in razvedrilo, posebno ker visoko cenimo njega nadarjenost in vestnost in požrtvovalnost. Prav je, da si je izbral za svoj večer vlogo iz domačega pisatelja; s tem je izkazal čast tudi slovenski drami. Nočemo pa zamolčati, da bi bil v marsikateri drugi vlogi žel lepše uspehe, pač, ker bi bil imel več prilike pokazati svoje zmožnosti. Jaromir v Prababici — mimogrede omenjeno — ta bi bil za paradni večer Nučičev. — Končno pa ne moremo polihvaliti opreme v tej viteški drami. Nič ni klavrnjega nego plemič v zanikarni opravi. Ubogi grof Herberstein, ubogi baron Ravbar, kako so vaju našemili! In komik v vlogi sivolasnega doyena — ali ni to višja komika? — „Erazma“ so ponovili 9. januarja pop.; nekatere izpremembe, posebno v zadnjem dejanju, so ugodno ublažile njega roparsko romantiko. — 2. januarja so igrali vdrugič „Kato Vrankoviča“, na sv. Treh kraljev dan pa so koledovali Jurčič - Kersnik - Govekar - Parmovi Rokovnjači: kaviar za ljudstvo — razprodana hiša! Na Sveti dan pop. je prišla na oder božična pravljica s petjem, godbo in plesom v 7 slikah „V božični noči“, nem. spisala Eliza Bethge-Thrun, preložil, ne ve se, kdo. To je opremna igra, ki zahteva primerne scenerije, kakor tudi „Pepelka“, ki je zabavala mladino na Novega leta dan. Prav je, da se skrbi za okus popoldanskega občinstva; pri tem pa bi se ne smelo dovoliti, da se šopiri na odru — ljubljansčina v raznih inačicah. Dne 16. januarja pop. je brenkal svojo otožno pesem „Revček Andrejček“, 23. pop. pa so glumili Schillerjevi „Razbojniki“. — Da se dá na našem odru tudi kaj dobrega vzorno uprizoriti, se je pokazalo dne 8. in 15. januarja v angleški komediji „Sebastijan, veliki knez georgijski“, spisal W. Somerset-Mangham. Tako izborne igre in skrbno pripravljene predstave že dolgo nismo videli, le škoda, da se ni sešlo k njej več občinstva; zakaj stvar res zasluži, da bi se nekaterekrat igrala; tako bi se naši ljudje uverili, da imajo drugod po svetu vse drugače izobražen okus, kakor se našemu občinstvu sicer privzgaja ali pa pripisuje. Kljub temu, da prevod gotovo ni potekel naravnost iz izvirnika in da so se vrinile vanj nekatere hibe in lokalizmi, kakor „švindelj“, „panati“, kar le zoprnó moti fino dovtipnost igre, je ostalo vendar še toliko dobrega, da se je komedija dobro obnesla, tem bolj, ker so se igralci, posebno g. Nučič, to pot čutili igralce v boljši igri. Naravno, da imenitno okolje tudi ugodno vpliva na glumčevo razpoloženost. Le tempo je bil mestoma prepočasen; tisto lahko, neprisiljeno govorico tako težko pogrešamo v taki konverzijski igri, kakor je baš „Sebastijan“. Kako nasprotje k tej kabinetni igri pa je nemška gluma Engel-Horstova, „Pereant možje!“ Tu kar mrgoli neslanosti in česar avtorja nista sama zakrivila, to so improvizirali igralci s skrajno površno igro. Če bi se takrat ne bil pisal datum 23. januarja, bi lahko mislili, da je pustni terek, vsaj na odru. — Za oceno presenetljive „Morale gospe Dulske“ nam je za sedaj zmanjkalo prostora. W.

* B. Opera. Lepa Vida (dr. Batka — Risto Savin). Vsak popolni umotvor ustvarja v svoji celoti, pa tudi v posameznih delih neko vzvišeno razpoloženje; to je tista elementarna sila, ki je vdahnjena vsakemu resničnemu umotvoru. Pri njegovem presojevanju moramo govoriti vedno o celotnem vtisu in o detajlu. Ako duševno delo v celoti ne prevzame gledalca, oziroma poslušalca s tisto neodoljivo silo — ni to

popoln umotvor, dasi krije lahko v detajlu marsikako umetniško zrno. To se je posebno pokazalo pri produkciji R. Savinove opere „Lepa Vida“. Pri vsem tem pa je še libreto tak — štiri dejanja, bolje štiri skice — da pogrešamo že v njem tiste enotnosti in globokosti v detajlu, ki jo najdemo n. pr. pri vseh Puccinijevih operah. — Savinovo delo je plod precej samostalnega stvarjenja ter kaže slabosti, bolje lastnosti, ki so skupne skoraj vsem umetniškim prvcem. Kar more in mora dati vsaka objektivna kritika Savinu, to je, da kaže njegovo delo individualnost in samostojnost. Manjka pa mu harmonične umetniške celote, tiste velike zaokroženosti, da — celotnosti pogrešamo celo v vsakem posameznem dejanju. Glasbeni fragmenti! — Celotno najgloblje zamišljeno in najboljši del je prvo dejanje; glasbeno najznamenitější, najmarkantnejši pa je prvi del zadnjega dejanja, v katerem leži nekaj demonske sile; pa tudi sicer najdemo v detajlu lepe, originalne nastavke, ki se kar mahoma odtrgajo, in prav žal nam je, da skladatelj svoje ideje, svoje skice ni razvil in nam razgrnil v njej vse globine svojega talenta. Na tem bolehajo posebno drugo, tretje in četrto dejanje. Toda kljub svojim hibam je „Lepa Vida“ znamenit pojav na našem glasbenem in kulturnem polju sploh. Od „Teharskih plemičev“ dr. B. Ipavca, pa do „Lepe Vide“ — kak korak naprej! „Teharski plemiči“ v svoji skromnosti primitivnosti, in „Lepa Vida“, nagibajoča k moderni glasbeni umetnosti! Naše izvrstne operne moči so storile vse, kar je bilo v njihovih močeh, pa naj si bo to ga. Nordgartova ali g. Fiala, gđc. Peršlova ali g. Bukšek; g. Vulaković je posebno dobro igral.

Za tem je prišla na vrsto grandiozna opera „Tosca“, delo velikega mojstra svetovne slave, G. Puccinija, znano našemu občinstvu že iz prejšnjih sezon. Povečevati krasoto tega umotvora bi bilo odveč. V globokem čustvovanju leži moč Puccinijevega genija; v tem oziru se posebno odlikujeta „Madame Butterfly“ in „Boheme“, ki se borita med seboj za prvenstvo. V „Tosci“ je libreto zgodovinski in razpolaga z velikimi dramatičnimi efekti. In kako ekonomično zna Puccini izrabiti te efekte! Kakor Wagner tako zahteva tudi on silno veliko od umetnikov- pevcev in od orkestra. Naslovna vloga zahteva ne le popolne igralske in pevske umetnosti, ampak tudi fizične sile. Z vsem tem razpolaga g. Nordgartova. Njena „Tosca“ je sijajna; bila je izvrstna kakor v „Butterfly“ in „Nižini“. Hvaležni smo ji za vse tri vloge. Tudi g. Fiala ne zaostaja za njo. Oba odlikuje sigurna, čista intonacija. Kot Scarpia se je odlikoval g. Vulaković. V celoti je bila „Tosca“ sijajna uprizoritev, da smo lahko veseli in ponosni, da imamo tako opero.

C. Opereta. Pri oceni operet, kakor pri lirični glasbi sploh, ki teži samo po čutnih efektil in ji ni mar toliko karakteristične psihološke resnice, je opravičena „velika beseda“ občinstva. Eden izmed tistih srečnih novih operetnih komponistov, ki sta mu občinstvo in kritika jako naklonjena, je Leo Fall. Njegove operete kažejo, da imamo opraviti z muzikalno solidno naobraženim umetnikom, ki mu ni samo melodija glavna stvar, nego svoje nežne in prikupljive glasbene ideje tudi obda z bleskom resnične umetnosti, dostikrat s prav sijajno instrumentacijo; Fall obdela svoje originalne misli z umetniško ustvarjajočo silo, v njegovih melodijah je nekaj priprostega, neprisiljenega, lahkega in novega. Podpira ga pri tem tudi libreto, poln zabavnega dejanja. Njegova „Ločena žena“ je okupirala vse odre, kjer se goji opereta, in zdi se, da jo čaka tako sijajna bodočnost kakor Leharjevo „Veselo vdovico“. Z uprizoritvijo te najnovejše operete je napravilo naše slovensko gledališče lep napredek. Glede predstave „Ločene žene“ ne moremo poročati najugodnejše. Primijera ni bila uglasjena. „Ločena žena“ ne zahteva samo dobrih pevcev, ampak

tudi rafiniranih, elegantnih plesalcev; drugo dejanje celo teži v finem plesu. G. Iličič, sicer na odru tako elegantna prikazen, ni zadostoval v tem oziru, pri g. Bukšekcu smo pogrešali sploh elegantnih krenenj. Odlična v vsakem oziru sta bila edino gč. Hadrbolečeva in g. Bohuslav; pohvalo zasluži tudi g. Povhe. Gč. Thalerjeva je imela manjšo vlogo, a jo je izvrstno pogodila. Kljub nedostatku, ki so pri primjeri tako fine in tudi težke operete skoro neizogibni, je uspela slovenska predstava „Ločene žene“ v igralskem in pevskem oziru mnogo bolj nego ona v ljubljanskem nemškem gledališču, katerega poseča prav po potrebnem tudi naša slovenska inteligenca.

Ponavljali so „Logarjevo Kristo“, „Dolarsko princeso“ z gč. Ivanko Hrastovo, ki je pokazala izreden igralski in pevski talent, „Umetniško kri“ in „Valčkov čar“. Slišali smo torej v kratkem času na slovenskem odru petero najboljših operet. Ravnateljstvo je pokazalo okus pri izbi in gleda na to, da je libreto mikaven, prikupljiv in ponekod tudi pikanten; zasluži torej v polni meri naše priznanje.

Dr. J. C. Oblak.

Slovstveni zapiski.

Zusner in Toman. V zanimivem spisku o Zusnerju v prvi številki „Ljublj. Zvona“ (str. 58–63) je moral dr. Kidrič pustiti marsikaj nerešenega, ker ni imel druge izdaje Zusnerjevih pesmi (Schaffhausen 1858) na razpolago. Graški Joanej hrani to izdajo (sign. 19014), po kateri prinašamo v naslednjem nekaj dostavkov, a obenem tudi par novih zanimivosti za našo literarno zgodovino.

Druga izdaja, ki ima sliko in posnetek Zusnerjevega podpisa, prinaša na straneh 104–109 „Lieder des Dor. Preschérn (Aus dem Krainischen)“ v naslednjem redu: 1. Der Tochter Rath, 2. Der Schiffer, 3. Befehle, 4. Motto (aus dem Titelblatte zu Preschérns Poesien). Trije izmed teh prevodov pa so izšli že leta 1853. v zbirki „Neuere Gedichte“, ki ima tudi podobo Zusnerja in faksimile njegovega podpisa in ki se je tiskala na Dunaju. Prevodi se vrste v sledečem redu: 1. Der Schiffer (51–53); 2. Befehle (54–55); 3. Motto (aus dem Titelblatte zu Preschérns Poesien) (56). Takoj za temi prevodi pa sledi v tej zbirki kot 4. Der Morgenstern (Nach dem Krainischen) (57), kakor tudi v 2. izdaji Zusnerjevih poezij za prevodi iz Prešerna na str. 110. — „Hčere svèt“ v tej zbirki še ni objavljen. — Zusnerjeve prevode je ponatisnila l. 1841. tudi „Croatia“ v Zagrebu in sicer: „Der Krieger und sein Roß“ (št. 59), „Die beiden Raben“ (št. 63) in „Der Tochter Rath“ (št. 66.)

Zusnerjevi prevodi iz slovenščine so sploh med vsemi njegovimi relativno najmlajši, če izvzamemo edini Prešernov sonet, ki pa ni sprejet v nobeno zbirko njegovih poezij. „Der Krieger und sein Roß“, ki je izšel leta 1837. v 110. številki lista „Der Aufmerksamkeit“, stoji v drugi izdaji na str. 40–41. Snov in tehnika te pesmi kažeta, da ne smemo originala iskati pri kakem ruskem klasiku (Puškinu ali Lermontovu); če ni naravnost narodna (južna, maloruska!), pa je vsaj delo kakega pesnika pod močnim vplivom narodnega pesništva. Tudi druga izdaja ima „Nach dem Serbischen“ prevod „Des Mädchens Kloge“ (sic!), ki stoji tudi v zbirki „Neuere Gedichte“ na str. 101. „Die beiden Raben“ pa ta zbirka nima, pač pa druga izdaja na str. 159. Zanimivo je, da gre večina prevodov iz Prešerna v

kesnejšo dobo in da prevodov „Mornarja“ in „Ukazov“ ni najti v nobenem graškem listu, v katerih je priobčil Zusner skoro vse pesmi, predno so izšle v posameznih zbirkah. Ta prevoda se pojavita šele leta 1853. v zbirki „Neuere Gedichte“. Kako je to prišlo?

Razlagova „Zora, jugoslovanski zabavnik za godinu 1852“, prinaša na straneh 74—76 „Poleg „Cuzner“-ja iz němškoga od Lovreta Toman-a“ prevode štirih Zusnerjevih liričnih pesmi s sledečo zanimivo pripombo pod črto: „Te pès-mice so po natisu in po rokopisu slovečega pèsnika prevedene. In kdo je taj pesnik? Jeli ne kaže ljubkost, rahlost — milost — ki se sestriško družijo v vsaki prekrasni pèsnici — da je sin tistoga naroda, komur je jedino vlastna taka milost sèrca, da je, ako ravno po besèdi němški pèsnik — po sèrcu in duhu — Slavjan. Iz zaisto rojen je lèta 1803 u Škofjiloki u Kranjskoj. Gotovo si je njegova Vila čèrno tančico čez osolzeno obličje potegnila — ko je njegova lira u tujem glasu zapèla; žalostno se nam potoži sèrce — ko vidimo — koliko izvrèstnih pèsnikov je tujka nam odpeljala! — Škoda — Škoda! — —

Gospod Cuzner! vèrli rojak! — če so vaše citre se tujcem glasile tak ljubko — ah kak bi slavjanske — bratovske — sèrca ganile! —

Prevoditelj.“

Prevodi so naslednji:

1. Spominčica.

Preljuba mi spominčica,
Ki dala jo v slovò,
Še zmiraj zmiraj lesketà —
Ko někdej tak jasno.

Alj čud prečuden vam je znan,
Kak si jo obdèržim? —
Preljubo cvètko vsaki dan
Solzicoj poškropim. —

Izvirnik je izšel v prvi izdaji, str. 93, v drugi na str. 94.

2. Vijolčica.

Ko vprašal sem vijolčico,
Če v vèsní dan mi zoril bo,
Da žalj in strah se zgubita? —
Me britko je pogledala.

In ko jo prašam drugič še
Če jutro to ne bliža se,
Ko spomlad se vnovi lèpo? —
Odrekla je z glavičico

Obupa rèvež ko prevzet,
Jo prašam zadnjič prašam spet,
Če nikdar žalj ne bo prešla? —
Se k zemlji je pripognila.

Izvirna pesem je izšla prvič v listu „Aurora, ein Unterhaltungsblatt für Kunst, Litteratur und geselliges Leben“, Gradec, 1849, str. 1. Sprejeta je tudi v drugo izdajo Zusnerjevih pesmi, kjer stoji na strani 130.

Das Vergißmeinnicht.

Das liebliche Vergißmeinnicht,
Was sie mir scheidend gab,
Das läßt von seinem Farbenlicht
Und Schimmer gar nicht ab.

Und wißt Ihr, wie das kommen mag,
Daß es nicht welken kann? —
Ich feucht' das Blümchen jeden Tag
Mit meinen Thränen an.

Das Veilchen.

Als ich das Veilchen heut' gefragt,
Ob jetzt im Lenz kein Morgen tagt,
Wo Gram und Leid mir ganz vergeh'n,
Da hat's mich traurig angesch'n.

Und als ich dann die Frage that,
Ob dieser Morgen nicht mir naht,
Wenn einst der nächste Lenz erscheint,
Da hat sein Köpfchen es verneint.

Und als ich endlich, halb verzagt,
Das Veichen noch zuletzt gefragt,
Ob mir der Schmerz denn niemals schweigt,
Da hat es sich hinab geneigt.

3. Pri vodici.

Oj srečna ti vodica —
 Ki v kraj teklaš naprē —
 Kjer zvešta tam dušica
 Zmir misli le na me!

Kak rad bi tje v daljavo
 Kamor te pelje val,
 Za zvešto ljubco pravo
 Ljubezni znak poslal!

In ko me v mislih gine —
 Kaj b'lo bi ji ljubó
 Pogleda iz globine
 Obraz me moj zvešto.

Tak daj ga ji skazati,
 Kad prišepetaš do nje,
 Ne daj pak zamolčati, —
 Da jokaj sim solze! —

Ta pesem je natisnjena prvič šele v drugi izdaji iz l. 1858., torej je ena izmed onih, ki jih je Toman prevedel, kakor sam pravi, po Zusnerjevem rokopisu.

4. O slovesu.

Ah zadèrži njezne vide,
 Ne smèhljaj se tak ljubó —
 Tiha groza me obide,
 Ko se spomnim na slovo.

Da sèrce se ne razpoči,
 Da v slovesu se ne stre,
 Skazi v sitnosti, v slaboči
 Blagost žlahtne dušice.

Eno napèčnost daj odkriti,
 Če le tud iz listnosti;
 Kak bi znal te pozabiti —
 Ak mi zgol le angel si!

Tudi ta pesem je izšla prvič šele v drugi izdaji Zusnerjevih pesmi, str. 81, torej jo je Toman moral prevesti pač le iz rokopisa. Poleg prevodov smo pristavili tudi izvornik, da se spozna slika Zusnerja poeta in Tomanova navdušena tirada lahko primerno oceni. Vrhu tega je prevod četrte pesmice popolnoma umljiv le, če primerjamo original.

Zusnerjev prevod narodne pesmi „Danico bi mu v prstan vkovala“ (Štrekelj, SNP II, štev. 1243) je izšel prvič v zbirki „Neuere Gedichte“ str. 57. A že davno prej je prinesel prevod iste pesmi Kordeschev graški „Magnet, Zeitschrift für Literatur, Kunst, Geschichte, Vaterlandskunde, Wissenschaft, Theater und Geselligkeit“ l. 1850., str. 75. Ta prevod je — čudno! — Tomanov. Glasi se:

Am Bache.

Beneidenswerthe Welle,
 Die nach dem Land sich lenkt,
 Wo eine treue Seele
 In Sehnsucht meiner denkt!

Wie schickt ich in die Ferne,
 Wohin dein Lauf entflieht,
 Der Theuren gar so gerne
 Ein Pfand der Liebe mit!

Und als ich sinnend prüfe,
 Was sie erfreuen kann,
 Da blickt aus deiner Tiefe
 Mein eignes Bild mich an.

So magst du dieses zeigen
 Wenn du ihr plaudernd nah'st,
 Doch mußt du nicht verschweigen,
 Daß du mich weinen sah'st! —

Kurz vor'm Scheiden.

Du mußt nicht so zärtlich schauen,
 Mußt nicht gar so herzlich sein,
 Denn mich faßt ein stilles Grauen,
 Fällt mir da die Trennung ein.

Soll mein Herz nicht vollends brechen,
 Und im Scheiden nicht vergeh'n,
 Laß mich Launen oder Schwächen
 Statt dem sanften Wesen seh'n.

Einen Fehler laß mich wissen,
 Sei es auch aus bloßer List;
 Ach, wie kann ich Dich denn missen,
 Wenn Du wie ein Engel bist!

Der Morgenstern.

(Slovenisches Volkslied.)

Es blinkt, es blinkt ein Sternlein schön,
Der Morgenstern von Himmelshöh'n.

Lieb Mädchen sieht sein Wonnlicht,
Zu ihm so singt, zu ihm so spricht:

„O schönes Licht an Himmelshöh'n,
Du Morgenstern so wunderschön!“

„Was flammest du im Sternen-Chor,
Wie gluthest du im Nebelflor.“

„Wie an den Blümchen brennt der Thau,
Wie Thräne glimmt im Augesblau.“

„O könnt' ich langen Dich herab,
Weiß wohl, was ich zu thun dann hab“,“

„Ich schlüg' ins Ringlein Dich von Gold,
Und gäb's dem Theuren, mir so hold,“

„Daß du ihm glänztest auf dem Gang,
Den stets er kommt im Minnesang,“

„Daß du ihm leuchtetest zurück,
Wenn Luna schließt den hellen Blick.“

Ta prevod se — v nasprotju s Zusnerjevim — strogo drži zapiska Ledinskega (?) in je tudi spreten posnetek one ne narodove manirirane precijoznosti, ki jo je v tekst spravil oni, ki je to pesem priobčil. Pesem sama in oba prevoda, Zusnerjev in Tomanov, pa nam vsiljujeta toliko vprašanj in ugank, ki jih, dasi so mikavne, danes ne moremo rešiti. Nekaj pa nam je ob vseh teh stvarih vendar postalo jasno. Prvi prevodi Zusnerjevi, ki segajo do leta 1839, so popolnoma slučajni, brez kakšnega vpliva Vraz-Miklošičevega kroga in samo eden mnogih pojavov takratne literarne struje in njenih interesov (prim. ČZN, V, 1908, str. 125-162). Naslednjih deset let nimamo od Zusnerja prav nobenega enakega prevoda. Novi prevodi se pojavijo šele po letu 1852 (pravilneje 1851) in so nastali pod neposrednim vplivom druge graške „slavistične“ generacije. Vsi so iz Prešerna in nekaj odgovor na Tomanov poziv v Razlagovi „Zori“, nekaka usluga za Tomanove prevode, plod osebnega občevanja Toman s Zusnerjem. Dasi so iz Prešerna, vendar ni videti pri Zusnerju nikjer kakšnega Prešernovega vpliva, ne v doslej navedenih zbirkah, ne v njegovi zbirki pesmic „Im Walde“. Ko se je Zusner — po Tomanu — natančneje seznanil s Prešernovimi poezijami, je bil že ustaljen poet: bolj ali manj spreten, refleksiven verzifikator, ki svoje pesmice dela le na mehanično konstruirano pointo. Le v pesmici „Wohin?“ (Neuere Gedichte, str. 84) je ohranjen rahel, a popolnoma zunanji sled Prešernovega „Kam?“ — samo medel in razblinjen odlitek, ki se s Prešernovim delom na noben način ne more kosati.

J. A. Glonar.

